

NAZWA, ADRES I KATEGORIA OBIEKTU BUDOWLANEGO	Budynek drewniany Plac Niepodległości 6, 34-500 Zakopane, działka ewid. nr 415/1 obr. 5
NAZWA I ADRES INWESTORA	Muzeum Tatrzańskim im. dra Tytusa Chałubińskiego ul. Krupówki 10 34-500 Zakopane
NAZWA ZADANIA	Opracowanie dokumentacji projektowej i założeń programowych dla utworzenia Muzeum Taternictwa i Narciarstwa - filii Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem
FAZA OPRACOWANIA	PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
OPRACOWUJĄCY	mgr Anna Łopuska, mgr Natalia Skiepmo
DATA OPRACOWANIA	28. grudnia 2023

SPIS TREŚCI

I.	PRZEDMIOT OPRACOWANIA.....	4
II.	PODSTAWY OPRACOWANIA.....	4
III.	IDENTYFIKACJA OBIEKTU.....	8
IV.	INFORMACJE DOTYCZĄCE OPRACOWANIA.....	9
V.	OPRACOWANIE HISTORYCZNE Z WARTOŚCIOWANIEM.....	9
VI.	TECHNIKA ORYGINAŁU I ELEMENTÓW WTÓRNYCH.....	26
VI.	STAN ZACHOWANIA.....	28
VIII.	WYTYCZNE KONSERWATORSKIE	30
IX.	ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.....	38
X.	POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE.....	39
	DEZYNSEKCJA I DEZYNFEKCJA BUDYNKU.....	39
	ELEWACJE TYNKOWANE.....	40
	ŚCIANY TYNKOWANE WEWNĘTRZNE.....	42
	DEKORACJE SNYCERSKIE, RYSIE, PSY, KOŁKI I INNE ELEMENTY DREWNIANE ZNAJDUJĄCE SIĘ NA ELEWACJACH BUDYNKU.....	44
	PODMURÓWKA.....	45
	STOLARKA DRZWIOWA.....	47
	STOLARKA OKIENNA (W TYM DRZWI BALKONOWE).....	50
	BALUSTRADA KLATKI SCHODOWEJ, BOAZERIE, BELKI STROPOWE I POZOSTAŁE ELEMENTY DREWNIANE WE WNĘTRZU BUDYNKU.....	54
	WIĘŻBA DACHOWA.....	56
	POSADZKI W POMIESZCZENIACH 1.8, 1.9.....	57
XI.	ELEMENTY PROGRAMU PRAC KONSERWATORSKICH WYMAGAJĄCE UZUPEŁNIENIA.....	58
XII.	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....	60

I. PRZEDMIOT OPRACOWANIA

Przedmiotem opracowania jest program prac konserwatorskich dla budynku drewnianego położonego przy Placu Niepodległości 6 w Zakopanem w ramach zadania „Opracowanie dokumentacji projektowej i założeń programowych dla utworzenia Muzeum Taternictwa i Narciarstwa - filii Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem”. Program prac konserwatorskich obejmuje następujący zakres:

1. Identyfikację obiektu
2. Opracowanie historyczne z wartościowaniem (w tym m.in. historia obiektu i opis formalny obiektu)
3. Rozróżnienie elementów pierwotnych i wtórnych w zakresie, w jakim można je wykonać bez przeprowadzenia odrębnych badań architektonicznych
4. Ogólny stan zachowania
5. Wytyczne konserwatorskie
6. Postępowanie konserwatorskie dla elewacji tynkowanych, ścian tynkowanych wewnętrznych, dekoracji snycerskich, *rysi*, *psów*, kołków i innych elementów drewnianych znajdujących się na elewacjach budynku, podmurówki, stolarki drzwiowej, stolarki okiennej (w tym drzwi balkonowych), balustrady klatki schodowej, boazerii, belek stropowych i pozostałych elementów drewnianych we wnętrzu, więźby dachowej i posadzek historycznych.

W opracowaniu posłużono się numeracją pomieszczeń zastosowaną w inwentaryzacji budynku z 2015 roku (Michałowski S., Nowosielski I., *Inwentaryzacja budynku Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem*, Krosno 2023)

Ze względów wynikających z harmonogramu prac projektowych i zakresu przedmiotu zamówienia, opracowanie nie obejmuje szczegółowego stanu zachowania poszczególnych części budynku, a także postępowania konserwatorskiego dla zabytkowych pieców ceramicznych, dzwonków, ceramicznych, włączników światła i związanych z nimi historycznych instalacji, oraz emaliowanej tabliczki z numerem konskrypcyjnym 724 oraz badań stratygraficznych tynków i warstw malarskich. Zagadnienia te winny być przedmiotem osobnego opracowania.

II. PODSTAWY OPRACOWANIA

1. PODSTAWY OPRACOWANIA

- 1.1. Umowa nr GK.113-120/2023 z dnia 6. grudnia 2023 pomiędzy Muzeum Tatrzańskim im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem a Anną Łopuską
- 1.2. Dokumentacja fotograficzna autorstwa mgr Kamila Będkowskiego, Zakopane grudzień 2023
- 1.3. Wizja lokalna obiektu, odkrywka podłogi w pomieszczeniu 1.9

2. MATERIAŁY, NA KTÓRYCH OPARTO OPRACOWANIE

2.1. MATERIAŁY NIEPUBLIKOWANE ORAZ ARCHIWALNE:

- 1) Fiszka adresowa, oprac. B. Tondos, Zakopane 1987, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie.
- 2) Florkiewicz S., Chodyński M., Szczurkiewicz M., Florkiewicz A., *Inwentaryzacja architektoniczno-budowlana dawnej Szkoły Muzycznej*, skala 1:50. Kraków 2010.
- 3) Gut W., *Ekspertyza techniczna konstrukcji budynku istniejącego, zlokalizowanego w Zakopanem 34-500, Plac Niepodległości 6. Działka nr ewid.: 415/1, 892/1 obr. 5*, Zakopane 2023.
- 4) Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego, oprac. K. Idryjan 2018, Urząd Miasta Zakopane, Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Zakopanem.
- 5) Karpiel – BułECKA J., *Adaptacja budynku dawnej szkoły muzycznej przy Placu Niepodległości w Zakopanem na Muzeum Sportów Zimowych*, projekt budowlany, Zakopane 2011.
- 6) Kornecki M., *Wstępna opinia konserwatorska w sprawie zabytkowego budynku „Orla” w Zakopanem jego remontu i adaptacji*, Kraków 1977, archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Oddział Terenowy Kraków, spuścizna naukowa po dr Marianie Kornecki (zbiór w opracowaniu).
- 7) Księga wieczysta Lwh. 1803, Sąd Rejonowy w Zakopanem, Wydział V Ksiąg Wieczystych.
- 8) Księga wieczysta Lwh. 1871, Sąd Rejonowy w Zakopanem, Wydział V Ksiąg Wieczystych.
- 9) Księga wieczysta Lwh. 2913, Sąd Rejonowy w Zakopanem, Wydział V Ksiąg Wieczystych.
- 10) Michałowski S., Nowosielski I., *Inwentaryzacja budynku Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem*, Zakopane 2023.
- 11) *Miejska Szkoła Umuzykalniająca w Zakopanem. Sprawozdania z działalności, korespondencja*, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół: Ministerstwo Kultury i Sztuki w Warszawie, sygn. 2/366/0/1.2/I 258.
- 12) Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015.
- 13) Moździerz Z., R. Marcinek, *Rys historyczny rozwoju przestrzennego i architektury obszaru Parku Kulturowego Krupówki w Zakopanym*, Zakopane – Kraków 2016.
- 14) Moździerz Z., Moździerz D. *Budynek dawnej szkoły muzycznej. Dokumentacja konserwatorska*, Zakopane 2010.
- 15) *Spis domów w Zakopanem oraz wykaz willi, hoteli i pensjonatów według ulic i numerów orientacyjnych i konskrypcyjnych. Sporządzony w 1918 roku*, Archiwum Narodowe w Krakowie, zespół: Zwierzchność Gminna w Zakopanem, sygn. 29/3065/0/-/18.
- 16) Tektonika Architekci Sp. z o.o., *Rewitalizacja parku miejskiego i przebudowa Placu Niepodległości w Zakopanem*, Kraków – Zakopane 2010.
- 17) Wesołowski E., *Oszacowanie realności Lwh. 1803, 1871, 2913 kat. gmin. ko. gr. Zakopane objętych przy ulicy Do Białego położonych a będących własnością Wgo Dra Gustawa Nowotnego. Zakopane, 30 VII 1918, rps. [w:] „Kopiał od 2 VII 1914 do 1 IV 1920”*. Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AR/159, k. 329–331 (kopiał niedostępny), za: Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015.
- 18) Wesołowski E., *Wykaz materiału drzewnego do robót adaptacyjnych w Lecznicy Wgo Dra Gustawa Nowotnego obok Rynku w Zakopanem. Zakopane, 7 IV 1919., rps, [w:] „Kopiał od 2 VII 1914 do 1 IV 1920”*. ZA–MT, sygn. AR/159, k. 410, za: Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015.
- 19) *Wizytacje Państwowej Szkoły Muzycznej w Zakopanem. Sprawozdania, zalecenia*, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół: Ministerstwo Kultury i Sztuki w Warszawie, sygn. 2/366/0/14.1/XIV 123.

2.2. LITERATURA PRZEDMIOTU

- 1) *Almanach tatrzański 1894-1895*, Lwów 1894.
- 2) Białas W., *Budarka*, [w:] „Zakopane czterysta lat dziejów”, red. R. Dutkowska, Kraków 1991, t. 1, s. 578-599.
- 3) Biernot T., *Budynki Witkiewiczowskie w Zakopanem. Materiały z badań inwentaryzacyjno-studialnych obiektów historycznych*, Gliwice 2010.
- 4) Buszko J., Pilch A., *Narodziny miasta*, [w:] Zakopane czterysta lat dziejów, red. R. Dutkowska, Kraków 1991.
- 5) Chorążki M., *Wojenne realia na Podhalu*, „Zagłada Żydów na Podhalu”, Bezpłatny dodatek do podhalańskiego wydania „Gazety Krakowskiej” oraz Tygodnika „Gazeta Podhalańska” 26/08/2022.
- 6) Dall L., *Pomnik Grunwaldzki w Zakopanem*, Zakopane 2014.
- 7) Długołęcka - Pinkwart L., Pinkwart M., *Zakopane. Przewodnik historyczny*, Wyd. 1, Bielsko – Biała 2003.
- 8) Frodl W., *Wartościowanie zabytków, pojęcia i kryteria*, [w:] Małachowicz E., *Konserwacja i rewaloryzacja architektury w środowisku kulturowym*, Wrocław 2007, s. 553-560.
- 9) Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Miejskiej Zakopane na lata 2018-2021, <https://www.zakopane.pl/zawartosc/urzed-miasta/struktura-urzedu/wydzialy-biura-i-inne-jednostki/biuro-miejskiego-konserwatora-zabytkow> [dostęp: 15.07.2022]
- 10) Jabłońska T., Moździerz Z., *Styl zakopiański Stanisława Witkiewicza*, Olszanica 2008.
- 11) Jagielska E., *Ocena wartości zabytkowych architektury współczesnej – studium metodologii badań na przykładzie hotelu Cracovia w Krakowie*, [w:] *Modernizm w Europie – Modernizm w Gdyni. Architektura XX w. – jej ochrona i konserwacja*, Gdynia 2016.
- 12) Jagieła K., Baniowska E., *Architektura ludowa* [w:] „Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi”, red. D. Tylkowa, Kraków 2000, s. 171 – 213.
- 13) Janiszewski T., *Zakopane Stacja Klimatyczna w Tatrach. Z planem*, Kraków – Zakopane 1899.
- 14) Jost H., *Zakopane czasów okupacji. Wspomnienia*, wyd. III, Gliwice 2009.
- 15) Krawczyk J., *Kryteria i metody wartościowania zabytków architektury*, [w:] „Wartościowanie zabytków architektury”, red. B. Szmygin, Warszawa 2013, s. 139-146.
- 16) Kopkowicz F., *Ciesielstwo polskie*, Warszawa 1958.
- 17) Leszczycki S., *Osadnictwo Podhala w okresie międzywojennym*, Zakopane 1990.
- 18) *Materiały słownika terminologicznego budownictwa drewnianego (1-2)*, red. M. Kornecki, Kraków 1984.
- 19) Matlakowski W., *Budownictwo ludowe na Podhalu*, Kraków 1892.
- 20) Moździerz Z. *Architektura i rozwój przestrzenny Zakopanego 1600 – 2021*, wydanie II, Zakopane 2021.
- 21) Moździerz Z., *Dom pod Jedłami Pawlikowskich*, Zakopane 2003.
- 22) Pawlicki B. M., *Słownik terminów gwarowych budownictwa i architektury Podhala, Spisza i Orawy*, Kraków 2010.
- 23) Pawlikowski J. G., *Materiały do sprawy stylu zakopiańskiego. Murowanice w stylu zakopiańskim*, „Wierchy” 1932, R. X, s. 118-120.
- 24) *Przegląd Zakopiański*, 1905, R. VII.
- 25) *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. S. Kozakiewicz, Warszawa 2005.
- 26) *Spis zabytków architektury i budownictwa*, red. K. Malinowski, Seria A, t. I, Warszawa 1964.
- 27) Tajchman J., *Drewniane drzwi zabytkowe na terenie Polski: systematyka i problematyka konserwatorska*, [w:] „Ochrona Zabytków”, 1999, 44/4 (175), s. 269-277.

- 28) Tajchman J., *Konserwacja zabytków architektury – uwagi o metodzie*, „Ochrona Zabytków”, 1995, nr 2, s. 150–159.
- 29) Tajchman J., *Propozycja systematyki i uporządkowania terminologii ciesielskich konstrukcji dachowych występujących na terenie Polski od XIV do XX w.*, „Monument. Studia i Materiały Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków 2”, 2005, s. 7–35.
- 30) Tajchman J., *Stolarka okienna w Polsce. Rozwój i problematyka konserwatorska*, „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków”, 1990, Seria C, Studia i Materiały, t. 5.
- 31) Tondos B., *Architektura drewniana w Zakopanem*, [w:] „Teka 1 Architektury współczesnej ziem górskich”, red. P. Szafer, Kraków 1993, s. 19-80 – reprint z Kwartalnik PAN „Architektura i Urbanistyka” 3-4/87.
- 32) Tondos B., *Styl zakopiański i zakopiańszczyzna*, Wrocław 2004.
- 33) Witwicki M. T., *Kryteria oceny wartości zabytkowej obiektów architektury jako podstawa wpisu do rejestru zabytków*, „Ochrona Zabytków”, 2007, nr 1, s. 77–98.
- 34) Witkiewicz S., *Styl zakopiański. Zeszyt II. – Ciesielstwo*, Lwów 1911.
- 35) *Zakopane (z planem sytuacyjnym)*, Kraków 1908.
- 36) *Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego*, 1912, nr 1.
- 37) *Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego*, 1912, nr 12.
- 38) https://kobieta.gazeta.pl/kobieta_ekstra/7,155242,16982127,aktorzy-na-czterech-kolach-patryk-mikiciuk-opowiada-o-historii.html

2.3. IKONOGRAFIA ARCHIWALNA

- Fot. 1. Na targu, Zakopane koniec XIX w. Fot. W. E. Radzikowski, Archiwum Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, sygn. V-2747.
- Fot. 2. Rynek w Zakopanem, Zakopane 1898. Fot. L. Zwoliński, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/19777/II-50.
- Fot. 3. Plan Stacji Klimatycznej w Zakopanem, skala 1:12500, oprac. J. Turek 1897 [w:] Z. Moździerz, R. Marcinek, *Rys historyczny rozwoju przestrzennego i architektury obszaru Parku Kulturowego Krupówki w Zakopanym*, Zakopane – Kraków 2016, s. 37.
- Fot. 4. Plan Stacji Klimatycznej w Zakopanem, oprac. J. Turek 1899, [w:] Janiszewski T., *Zakopane Stacja Klimatyczna w Tatrach. Z planem*, Kraków – Zakopane 1899.
- Fot. 5. Reklama piekarni Władysława Dańca, [w:] „Przegląd Zakopiański”, 1905, R. VII, s. 8.
- Fot. 6. Reklama lecznicy chirurgicznej dr Jana Gawlika, [w:] „Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego”, 1912, nr 1, s. 11.
- Fot. 7. Widok ogólny Zakopanego (fragment), 1909, zbiory Biblioteki Kórnickiej PAN.
- Fot. 8. Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego, 1912, nr 1, s. 11.
- Fot. 9. Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego, 1912, nr 27, s.9.
- Fot. 10. Rynek z pomnikiem, po lewej willa doktora Gustawa Nowotnego. Fot. A. Wieczorek 1918, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AFN/16537/XVI/2.
- Fot. 11. Pomnik Jagiełły na rynku w Zakopanem. Fot. T. Studnicki 1925, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/779/MT/II/075.
- Fot. 12. Msza polowa na rynku w Zakopanem ok. 1926, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/1208a/MT/IV/018.
- Fot. 13. Zarząd Uzdrowiska w Zakopanem. Fot. H. Schabenbeck 1928, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn.1-C-719.
- Fot. 14. Obchody Święta Niepodległości w Zakopanem 11.11.1929, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-P-3040.

- Fot. 15. Widok na część zabudowań w okolicach rynku w Zakopanem, ok. 1930, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-U-7982-1.
- Fot. 16. Głęb R., Szkic polowy nr 137, Zakopane 5–14 XII 1929, Archiwum Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków, Urząd Miasta Zakopane.
- Fot. 17. Zakopane. Änderung der Grundstücksgrenzen in der Heimatstrasse, 1:1000, Zakopane 1941, za: Możdziej Z., Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska, Zakopane 2015, s. 21.
- Fot. 18. Rynek w Zakopanem ok. 1393, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego.
- Fot. 19. Rynek w Zakopanem po przebudowie. Fot. H. Jost 1943, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/21491/4/III–102.
- Fot. 20. Szkoła muzyczna w parku. Fot. Z. Kamykowski ok. 1955, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/10098/III/031.
- Fot. 21. Widok na budynek od strony południowo – zachodniej. Fot. B. Tondos 1987, fotografia z tzw. fiszki adresowej nieruchomości przy Placu Niepodległości 6 w Zakopanem, WUOZ w Krakowie.

III. IDENTYFIKACJA OBIEKTU

1. **Rodzaj obiektu:** budynek
2. **Czas powstania:** 1896-98
3. **Adres:** ul. Plac Niepodległości 6, 34-500 Zakopane, działka ewid. nr 415/1 obr. 5
4. **Właściciel:** Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego, ul. Krupówki 10, 34-500 Zakopane
5. **Ochrona konserwatorska:**
 - 5.1. wszczęcie postępowania administracyjnego w sprawie wpisu do rejestru zabytków układu urbanistycznego części miasta Zakopane w granicach „Parku Kulturowego obszaru ul. Krupówki” (ochrona tymczasowa na podstawie art. 10a ustawy z dnia 23 lipca 2023r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
 - 5.2. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego „Śródmieście – Zachód” (Uchwała Nr VII/90/2011 z dnia 31.03.2011 r.),
 - 5.3. gminna ewidencja zabytków miasta Zakopane (Zarządzenie Burmistrza Miasta Zakopane nr 23/2011 z dnia 14 lutego 2011 r.),
 - 5.4. wojewódzka ewidencja zabytków.
6. **Materiał i technika:** budynek drewniany na podmurówce kamiennej, częściowo otynkowany, częściowo podpiwniczony, 4-kondygnacyjny (1. piwnica, 2. parter, 3. poddasze użytkowe, 4. strych), dach półszczytowy, obecnie kryty blachą na rąbek stojący, więźba dachowa drewniana, w konstrukcji krokwiowo-jętkowej, kominy murowane, stolarka okienna i drzwiowa drewniana.
7. **Wcześniejsze prace:** tak
8. **Wcześniejsze dokumentacje:** tak

IV. INFORMACJE DOTYCZĄCE OPRACOWANIA

1. **Zamawiający:** Muzeum Tatrzańskim im. dra Tytusa Chałubińskiego, ul. Krupówki 10, 34-500 Zakopane
2. **Wykonawca:** Anna Łopuska
3. **Autorzy opracowania:** mgr Anna Łopuska, mgr Natalia Skiepmo (Opracowanie historyczne z wartościowaniem, Wytyczne konserwatorskie)
4. **Autorzy fotografii:** mgr Kamil Będkowski, fotografie archiwalne
5. **Ilość egzemplarzy opracowania:** 2
6. **Miejsce przechowywania:** Muzeum Tatrzańskim im. dra Tytusa Chałubińskiego, ul. Krupówki 10, 34-500 Zakopane
7. **Czas trwania prac nad opracowaniem:** grudzień 2023

V. OPRACOWANIE HISTORYCZNE Z WARTOŚCIOWANIEM

1. ANALIZA HISTORYCZNA

1.1. STAN BADAŃ

Z analizy dostępnej literatury przedmiotu wynika, że budynek nie był przedmiotem szerszych analiz konserwatorskich. Jako pierwszy historię budynku po krótko przedstawił Henryk Jost w publikacji „Zakopane czasów okupacji. Wspomnienia”¹. Dalej powojenną historię obiektu opisali publicyści Lidia Długołęcka - Pinkwart oraz Maciej Pinkwart². Pierwszym właściwym badaczem, który rozpiął historię obiektu był Zbigniew Moździerz, który wyniki przeprowadzonych kwerend przedłożył w opracowanych dokumentacjach konserwatorskich³. W związku z planowanymi pracami remontowymi, od 2010 roku powstały co najmniej dwie inwentaryzacje pomiarowo – rysunkowe, a także projekty architektoniczne oraz ekspertyzy techniczne budynku.

Na chwilę obecną nie jest znany fundator ani projektant obiektu. Odpowiedzi w tym temacie nie przyniosły przeprowadzone kwerendy archiwalne. Nowe, istotne fakty udało się natomiast ustalić w wyniku analizy ksiąg wieczystych w Sądzie Rejonowym w Zakopanem. Możliwe stało się precyzyjne wskazanie właścicieli budynku oraz dat nabycia i zbycia nieruchomości⁴.

Zgromadzony materiał ikonograficzny daje satysfakcjonujący poziom wiedzy o historycznym wyglądzie budynku, najstarsza zachowana fotografia z 1898 roku prezentuje widok dwóch elewacji budynku (północno – wschodniej oraz frontowej północno – zachodniej), w czasie krótko po

¹ Jost H., *Zakopane czasów okupacji. Wspomnienia*, wyd. III, Gliwice 2009.

² Długołęcka - Pinkwart L., Pinkwart M., *Zakopane. Przewodnik historyczny*, Wyd. 1, Bielsko – Biała 2003, s. 203.

³ Moździerz Z., Moździerz D. *Budynek dawnej szkoły muzycznej. Dokumentacja konserwatorska*, Zakopane 2010; także: Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015.

⁴ Księga wieczysta Lwh. 1803, 1871, 2913, Sąd Rejonowy w Zakopanem, Wydział V Ksiąg Wieczystych.

wzniesieniu obiektu. Nie dysponujemy natomiast fotografią ukazującą wygląd elewacji południowo – wschodniej oraz południowo – zachodniej, najstarsza zachowana fotografia jest datowana na lata 50 te. XX wieku. Archiwalne fotografie pozwalają na oszacowanie daty powstania budynku z dokładnością do 2 lat, pomocne w tym przedmiocie są także zgromadzone materiały kartograficzne, w tym „Plan stacji klimatycznej w Zakopanem” autorstwa Józefa Turka z 1897 roku⁵, na którym zaznaczono przedmiotowy budynek.

Reasumując, na podstawie przeprowadzonej analizy materiałów archiwalnych oraz literatury przedmiotu można wywieść, że budynek został wzniesiony między 1896 a 1898 rokiem. Najpóźniej został wykończony i oddany do użytku latem 1898 roku, bezpośrednio przed datą nabycia nieruchomości przez Wojciecha Krzeptowskiego, faktycznie odnotowanego pierwszego właściciela willi.

Pewne trudności nastręcza przymontowana do werandy emaliowana blaszka z numerem konskrypcyjnym 724 (zachowana na budynku do dnia dzisiejszego). Albowiem numer konskrypcyjny 724 był nadany już w 1894 roku i identyfikował inną nieruchomość, dom Jana Bachledy Galiana, zlokalizowany pod adresem ul. Krupówki 37, w drugiej linii zabudowy⁶.

1.1.1. JEDNOSTKI, W KTÓRYCH PRZEPROWADZONO KWERENDY:

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół:
 - [Ministerstwo Kultury i Sztuki w Warszawie](#)
- Archiwum Narodowe w Krakowie, zespół:
 - Akta miasta Zakopanego i Gminy Uzdrowskiej
 - Dyrekcja Robót Publicznych w Krakowie
 - Zwierzchność Gminna w Zakopanem
- Archiwum prywatne spadkobierców Gustawa Nowotnego
- Fotopolska.eu
- [Główny Urząd Geodezji i Kartografii](#) (zdjęcia lotnicze)
- Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie
 - zespół: szklane negatywy
- Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego
 - archiwum fotograficzne
 - archiwum zakładowe
- Narodowe Archiwum Cyfrowe
- Narodowy Instytut Dziedzictwa, Oddział Terenowy w Krakowie
 - dokumentacja PP PKZ
 - spuścizna naukowa dr Mariana Korneckiego
- [Platforma Cyfrowa Biblioteki Kórnickiej](#)
- Polona.pl
- Sąd Rejonowy w Zakopanem, Wydział V Ksiąg Wieczystych
- Starostwo Powiatowe w Zakopanem, Wydział Geodezji

⁵ Turek J., *Plan Stacji Klimatycznej w Zakopanem*, skala 1:12500, Zakopane 1897 [w:] Z. Moździerz, R. Marcinek, *Rys historyczny rozwoju przestrzennego i architektury obszaru Parku Kulturowego Krupówki w Zakopanem*, Zakopane – Kraków 2016, s. 37.

⁶ *Almanach tatrzański 1894-1895*, Lwów 1894, s. 4.

- Urząd Miasta Zakopane, Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Zakopanem
 - archiwum fotograficzne
 - archiwum zakładowe
- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie
 - archiwum fotograficzne
 - archiwum zakładowe

1.2. HISTORIA OBIEKTU, ANALIZA FAZ ROZWOJU

Na podstawie przeprowadzonej analizy materiałów archiwalnych, literatury przedmiotu oraz ustaleń poczynionych w wyniku oględzin obiektu, można wywieść, że budynek został wzniesiony do między 1896 a 1898 rokiem. Najpóźniej został wykończony i oddany do użytku latem 1898 roku. Na taką datację wskazują materiały archiwalne, w szczególności księga Lwh 1803⁷, wyodrębniona dla przedmiotowej nieruchomości po nabyciu jej dnia 12 lipca 1898 roku przez Wojciecha Krzeptowskiego, faktycznie odnotowanego pierwszego właściciela willi.

Analizując archiwalny materiał ikonograficzny, można by dalej doprecyzować datę powstania, która uplasowałaby się na lata 1896 – 1897. Datacja ta jest oparta na analizie repertuaru form zdobnych willi, zwłaszcza dekoracji snycerskiej barier balkonów w kondygnacji poddasza szczytu od strony północno – wschodniej. Na fotografii autorstwa Leonarda Zwolińskiego z 1898 roku⁸ wyraźnie czytelne są laubzegowe dekoracje wycinane w geometryczne motywy charakteryzujące wille z okresu przed pojawieniem się stylu zakopiańskiego Stanisława Witkiewicza, tj. przed 1892 – 1893. Z kolei charakterystyczne dla stylu zakopiańskiego, dekoracyjne płyciny w barierach balkonów o snycerskich motywach tatrzańskiej przyrody oraz zdobnictwa inspirowanego sztuką rodzimą, jak wskazują badacze, po raz pierwszy zostały wykonane dopiero w 1897 roku, w „Domu pod Jedłami”, wzniesionego według projektu Stanisława Witkiewicza⁹. Ponadto, data powstania: 1896 – 1897 jest spójna z przedziałem czasowym zaproponowanym przez dr hab. Zbigniewa Moździerz, który jako jedyny dotychczas spośród badaczy pochylił się nad rozpoznaniem historycznym obiektu¹⁰, a odnaleziony przez dr hab. Z. Moździerz rękopis korespondencji architekta Eugeniusza Wesołowskiego jest jednym na ten czas źródłem wiedzy w zakresie funkcjonowania lecznicy doktora Gustawa Nowotnego¹¹.

Zestawienie kolejnych właścicieli oraz faz rozwoju obiektu przedkłada się następująco:

1.2.1. FAZA I: lata 1894 – 1906

- **wzniesienie budynku – konstrukcja zrębowa pokryta drewnianym szalunkiem zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz**
- **funkcja usługowa, mieszkalna**

⁷ Księga wieczysta Lwh. 1803, 1871, 2913, Sąd Rejonowy w Zakopanem, Wydział V Ksiąg Wieczystych.

⁸ L. Zwoliński, Zakopane 1898, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/19777/II-50.

⁹ zob. T. Jabłońska, Z. Moździerz, *Styl zakopiański Stanisława Witkiewicza*, Olszanica 2008.

¹⁰ Z. Moździerz, *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015.

¹¹ E. Wesołowski, *Oszacowanie realności Lwh. 1803, 1871, 2913 kat. gmin. ko. gr. Zakopane objętych przy ulicy Do Białego położonych a będących własnością Wgo Dra Gustawa Nowotnego. Zakopane, 30 VII 1918, [w:] „Kopiał od 2 VII 1914 do 1 IV 1920”. Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AR/159, k. 329–331 (kopiał niedostępny), za: Z. Moździerz, *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015.*

1894-1898

Na pewno do 1895 roku parcela na której wzniesiono budynek była niezabudowana, adres nie został wyszczególniony w spisie domów na obszarze stacji klimatycznej zawartym w „Almanachu Tatrzańskim 1894-1895”, rzut budynku nie został naniesiony na „Plan stacji klimatycznej w Zakopanem” dołączonej do „Almanachu”¹², taki stan rzeczy potwierdzają archiwalne fotografie autorstwa Walerego Eliasza Radzikowskiego, ukazujące rynek – targ zakopiański końcem XIX wieku, gdzie południowo – zachodnie naroże placu targowego w tym czasie praktycznie było niezabudowane. W miejscu późniejszego parku zdrojowego oraz ul. Do Rynku/Na Rynek oraz ul. Do Białego znajdowało się jedynie kilka budynków gospodarczych.

Budynek jest już widoczny na mapie z 1897 – „Plan stacji klimatycznej w Zakopanem”¹³ autorstwa Józefa Turka oraz na archiwalnej fotografii wykonanej w 1898 roku przez Leonarda Zwolińskiego¹⁴.

- Na podstawie materiałów źródłowych oraz stanu faktycznego można stwierdzić, że budynek został założony na rzucie litery L, został wzniesiony w tradycyjnej konstrukcji zrębowej z opracowanych bali świerkowych, oszalowanych z zewnątrz oraz wewnątrz deskami świerkowymi. Konstrukcję zrębową osadzono na kamiennej podmurówce oraz przekryto wysoki dachem dwuspadowym, półszczytowym krytym dachówką ceramiczną czterozakładkową. Budynek czterokondygnacyjny: przyziemie, parter w obrębie zasadniczego zrębu, mieszkalne/częściowo mieszkalne poddasze oraz nieużytkowy strych. Elewacja frontowa zwrócona w kierunku północno – zachodnim, tj. w kierunku głównej drogi prowadzącej do kształtującego się rynku – placu targowego, z którym obiekt sąsiadował bezpośrednio elewacją północno – wschodnią. Wyróżnikiem willi była zakomponowana na osi elewacji frontowej weranda przebiegająca przez wszystkie kondygnacje, nakryta osobnym dachem dwuspadowym, półszczytowym z przytychem, o kalenicy usytuowanej pod kątem prostym względem osi głównego traktu budynku. W północno – zachodniej połaci dachowej, od strony rynku, zakomponowano otwarcie dachowe w formie *wyględu/wyglądu* o pulpitem dachowym. Po 1898 roku obiekt został w całości wyposażony w modny w tym czasie kostium detali zaprojektowanych w duchu stylu zakopiańskiego, w dacie budowy budynek częściowo posiadał repertuar form zdobniczych wyrosłych na bazie wzorców szwajcarsko-tyrolskich, typowych dla architektury drewnianej górskich miejscowości uzdrowiskowych tego czasu.
- Na fotografii autorstwa Leonarda Zwolińskiego z 1898 roku widoczna jest przybudówka, przylegająca bezpośrednio do zasadniczej bryły od strony południowo – zachodniej. Parterowa przybudówka, założona na rzucie prostokąta, przekryta osobnym dachem pulpitemowym¹⁵.

1898 – 1901

12 lipca 1898 nieruchomość kupił **Wojciech Krzeptowski**. Nie wiadomo jak wielki Krzeptowski miał wpływ na wygląd budynku, ale z pewnością obiekt musiał przypaść do gustu nietuzinkowej postaci aktywnie uczestniczącego w życiu społecznym i politycznym górala ze znamienitego rodu,

¹² *Almanach tatrzański 1894-1895*, Lwów 1894.

¹³ Turek J., *Plan Stacji Klimatycznej w Zakopanem*, skala 1:12500, Zakopane 1897 [w:] Z. Moździerz, R. Marcinek, *Rys historyczny rozwoju przestrzennego i architektury obszaru Parku Kulturowego Krupówki w Zakopanem*, Zakopane – Kraków 2016, s. 37.

¹⁴ *Rynek w Zakopanem*, Zakopane 1898. Fot. L. Zwoliński, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/19777/II-50.

¹⁵ *Rynek w Zakopanem*, Zakopane 1898. Fot. L. Zwoliński, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/19777/II-50.

obracającego się w kręgach elit intelektualnych końca XIX wieku. W 1899 roku willa została zaznaczona na mapie Józefa Turka „Plan stacyi klimatycznej w Zakopanem” jako „okazalszy budynek”. Najpewniej, w związku z inwestycją Wojciecha Krzeptowskiego w rodzinny majątek żony, rozbudowę willi „Pod Lelują” (od 1903 r. willa „Orla”) zlokalizowaną przy ul. Kościeliskiej, zapadła decyzja o sprzedaży obiektu przy Rynku.

- Można domniemywać, że nie wprowadzono żadnych zmian w obrębie nowo wzniesionej willi.

1901 – 1906

3 lipca 1901 willę zakupił piekarz **Władysław Daniec**. Jak wynika z przekazów rodzinnych, Daniec rozpoczął samodzielną działalność w 1903 roku po powrocie z Ameryki. Lokalizację piekarni w budynku potwierdzałyby reklama działalności zamieszczona w lokalnej prasie w 1906 roku:

„Pierwszorzędna katolicka parowa piekarnia Władysława Dańca w Zakopanem = Rynek”¹⁶

- Mając na uwadze nieprzekształcone, zachowane do dziś właściwie w stanie historycznym wnętrza zasadniczej części budynku, można by przypuszczać, że piekarnia mogła mieścić się w przybudówce, czyli od strony południowo – zachodniej. Zapewne dynamiczny rozwój firmy przyczynił się do podjęcia decyzji o sprzedaży willi i przeniesieniu piekarni do większego lokalu przy ul. Kościeliskiej, gdzie funkcjonuje ona do dnia dzisiejszego.
- Budynek najpewniej nadal posiadał drewniany szalunek w obrębie elewacji.

1.2.2. FAZA II: lata 1906 – 1928

- otynkowanie elewacji, wprowadzenie drewnianych barier balkonów oraz płycin o snycerskich motywach w stylu zakopiańskim
- przebudowa i przystosowanie budynku do funkcji kliniki chirurgicznej
- wprowadzenie nowoczesnych instalacji sanitarnych oraz elektrycznych
- adaptacja budynku na potrzeby mieszkaniowe doktora

1906 – 1912

15 marca 1906 willę zakupił **doktor Jan Gawlik**. W obiekcie została zaaranżowana „Lecznica chirurgiczna” i dalej „Koncesjonowana Prywatna Klinika Chirurgiczna”. Klinika świadczyła usługi chirurgiczne, całodobową opiekę medyczną oraz doraźną pomoc lekarską w zakresie funkcjonującej przychodni¹⁷.

- Do 1908 roku przeprowadzono prace adaptacyjne, mające na celu dostosowanie willi do funkcji placówki medycznej. Na parterze zaaranżowano gabinet oraz mieszkanie doktora, na piętrze pokoje dla pacjentów oraz sale operacyjne, doprowadzono wodociąg, zainstalowano bojler, wydzielono łazienkę¹⁸.

¹⁶ *Przegląd Zakopiański*, 1905, R. VII, s. 8.

¹⁷ *Zakopane (z planem sytuacyjnym)*, Kraków 1908, s. 4.

¹⁸ *Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego*, 1912, nr 1, s. 11.

- Usprawniono komunikację między kondygnacjami – wprowadzono dodatkowy bieg schodów, oparty na elewacji południowo – zachodniej, doświetlony przeszkloną werandą w szczycie południowo – zachodnim¹⁹.

1912 – 1928

25 sierpnia 1912 budynek nabył **doktor Gustaw Nowotny**, który kontynuował praktykę lekarską przejętą po doktorze Gawliku. O takim stanie rzeczy świadczy anons w prasie lokalnej:

„Lecznica Dra Gustawa Nowotnego przedtem Dra Jana Gawlika”²⁰.

Przedmiotowy budynek, oznaczony numerem konskrypcyjnym 724, adres ul. Na Rynek 9, figuruje w sporządzonym w 1918 roku „Spisie domów w Zakopanem oraz wykazie willi, hoteli i pensjonatów według ulic i numerów orientacyjnych i konskrypcyjnych”²¹ oraz widnieje na kompatybilnej ze spisem mapie z 1907 roku, uzupełnionej w ramach planu regulacyjnego z 1918 roku²². Niemniej, na dzień sporządzania niniejszej dokumentacji, okoliczności przejęcia numeru konskrypcyjnego 724 nie są możliwe do ustalenia. Być może fundatorem willi był właściciel numeru 724 – Jan Bachleda Galian, który mógł przenieść numer 724 na nowo wybudowaną, reprezentacyjną willę przy Rynku, tym bardziej, że niewielka chałupa o tym numerze w 1895 roku ulokowana była zaledwie w drugiej linii zabudowy ul. Krupówek, a być może Bachleda Galian przeniósł numer po rozbiórce czy zniszczeniu chałupy na przykład w wyniku pożaru zabudowań przy ulicy Krupówki w 1899 roku²³.

Po wybudowaniu w 1927 roku drewnianej willi na zakopiańskiej Kotelnicy, doktor Nowotny wraz z rodziną przeniósł się do nowego domu, a nieruchomość przy Rynku wystawił na sprzedaż.

- Jak wynika z anonsu w prasie, pierwszą wprowadzoną modernizacją po nabyciu budynku przez doktora Nowotnego było doprowadzenie kanalizacji oraz budowa kolejnych łazienek.
- Z zachowanego opisu nieruchomości, sporządzonego w 1918 roku przez architekta Eugeniusza Wesołowskiego, dowiadujemy się, że budynek był od zewnątrz pokryty tynkiem wapiennym, pomalowanym farbą fasadową. W obrębie parteru, wnętrza były szalowane wraz z sufitami drewnem świerkowym, pokrytym naturalnym, przejrzystym lakierem; wnętrze gabinetu lekarskiego pokryto zaprawą wapienno-gipsową, szlifowaną na gładko, zamalowaną białą olejną emalią; ściany wewnętrzne w obrębie dobudówki pokryto tynkiem wapiennym, który

¹⁹ Ustalono na podstawie opisu nieruchomości doktora Gustawa Nowotnego sporządzonego przez architekta Eugeniusza Wesołowskiego, zob. Wesołowski E., *Oszacowanie realności Lwh. 1803, 1871, 2913 kat. gmin. ko. gr. Zakopane objętych przy ulicy Do Białego położonych a będących własnością Wgo Dra Gustawa Nowotnego. Zakopane, 30 VII 1918*, rps. [w:] „Kopiał od 2 VII 1914 do 1 IV 1920”, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AR/159, k. 329–331 (kopiał niedostępny), za: Możdziej Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015, s. 3-4.

²⁰ *Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego*, 1912, nr 27, s. 9.

²¹ *Spis domów w Zakopanem oraz wykaz willi, hoteli i pensjonatów według ulic i numerów orientacyjnych i konskrypcyjnych. Sporządzony w 1918 roku*, Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół: Zwierzchność Gminna w Zakopanem, sygn. 29/3065/0/-/18.

²² *Mapa Zakopanego z r. 1907, uzupełniona w r.1918. Plan regulacyjny*, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego, sygn. M/518.

²³ Kontrakt kupna – sprzedaży parceli z daty 12 lipca 1898 roku, zawierający informację od kogo Wojciech Krzeptowski nabył nieruchomość będzie możliwy do odczytania wiosną 2024 roku, po przeniesieniu Akt hipotecznych Sądu Grodzkiego w Nowym Targu do przebudowywanego Oddziału Archiwum Narodowego w Nowym Sączu.

pobielono; podłogi drewniane, świerkowe wyłożone linoleum. W obrębie poddasza, wszystkie ściany zostały pokryte tynkiem wapiennym na trzcinie, a następnie pomalowane farbą olejną, a w salach operacyjnych „emalią olejną” pokryto także sufity oraz dodatkowo zamontowano tam oświetlenie sufitowe; podłogi drewniane, świerkowe, wyłożone linoleum, za wyjątkiem dwóch sali operacyjnych, gdzie wprowadzono posadzki ceramiczne. Ponadto, budynek ogrzewany był piecami kaflowymi (w dobudówce piec kuchenny), posiadał dwie klatki schodowe oraz nowoczesne instalacje:

„(...) oświetlenie elektryczne w całym budynku, wodociąg rozprowadzony na parterze i I piętrze, względnie poddaszu, klozety spłukiwane 2 łazienki i kanalizacja oraz dzwonki elektryczne i rozprowadzenie ciepłej wody z boileru. Dach nad główną częścią budynku kryty dachówką ceglana I klasy na podłożu cementowym, zaś nad dobudową blachą pocynkowaną. Rynny i rury spustowe do koła okapów i ścian budynku również z blachy pocynkowanej. Wysokość ubikacyj w świetle na parterze = 3,60 m na I p. = 2,90 m w dobudowie = 2,37 m. Rozkład ubikacyj. Parter obejmuje: 7 pokoi z werandą oszkloną, 1 sień, 2 łazienki z wanną żelazną emaliowaną, piecykiem i klozetem i 1 przedpokój oraz 2 ganki otwarte. I piętro względnie poddasze obejmuje: 4 pokoje dla chorych, 2 sale operacyjne, 1 pokój służbowy, 2 oszklone werandy, 1 łazienka jw., 2 korytarze i 2 wyjścia schodów z parteru”²⁴.

- Z dnia 7 kwietnia 1919 roku zachowany jest kolejny opis autorstwa Wesołowskiego, architekt wylicza zamierzenia inwestycyjne:

„I. Ganek do naświetleń słonecznych, II. Dobudowa klatki schodowej na piętro; III. Przerobienie schodów głównych; IV. Okno jako wygląd do pokoju I piętra”²⁵.

Zaplanowaną rozbudowę zrealizowano i jest ona czytelna w bryle budynku. Najistotniejszą zmianą było zbudowanie drugiego otwarcia dachowego – *względny/wyglądu* w północno – zachodniej połaci dachowej, przez co budynek otrzymał symetryczną artykulację elewacji frontowej. Do 1919 roku istniał tylko jeden *wygląd/wygląd*, od strony Rynku. Ponadto, przebudowano klatkę schodową założoną w obrębie elewacji południowo – zachodniej, wprowadzono wygodne schody dwubiegowe ze spocznikiem oraz z dekoracyjną balustradą w stylu zakopiańskim (charakterystyczną dla twórczości Eugeniusza Wesołowskiego) rozbudowano werandę doświetlającą schody, w tym wprowadzono ganek do „naświetleń słonecznych” – przeszkloną werandę.

- Najpewniej po budowie drugiego *wyglądu/wyglądu* powiększono otwór okienny w szczycie kondygnacji strychu nad werandą w obrębie elewacji frontowej.

1.2.3. FAZA III: lata 1928 – 1945

- stopniowa degradacja znaczenia budynku w przestrzeni publicznej, zmiana percepcji elewacji frontowej: z dotychczasowej północno – zachodniej na południowo – wschodnią

²⁴ Wesołowski E., *Oszacowanie realności Lwh. 1803, ...* s. 4, za: Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015, s. 4.

²⁵ Wesołowski E., *Wykaz materiału drzewnego do robót adaptacyjnych w Lecznicy Wgo Dra Gustawa Nowotnego obok Rynku w Zakopanem. Zakopane, 7 IV 1919.*, rps, [w:] „Kopiał od 2 VII 1914 do 1 IV 1920”. ZA–MT, sygn. AR/159, k. 410, za: Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015, s. 4.

- przystosowanie budynku do funkcji administracyjnej, biurowej
- aranżacja mieszkań służbowych

1928 – 1939

20 czerwca 1928 roku willa została zakupiona przez **Fundusz Kuracyjny Uzdrowiska Zakopane**. W budynku ulokowano biura Komisji Uzdrowiskowej oraz mieszkania służbowe urzędników. Po przeniesieniu 16 stycznia 1929 roku, decyzją burmistrza Leopolda Winnickiego, biur Urzędu Miejskiego do sąsiedniej willi „Jutrzenka”, i dalej po unifikacji obu jednostek, konsolidacji dotychczasowej dwuwładzy, w wyniku wyboru burmistrza Winnickiego na przewodniczącego Komisji Uzdrowiskowej, jednostka ta została włączona w struktury Urzędu Miejskiego jako Wydział Uzdrowiskowy Zarządu Miejskiego.

W 1935 roku część budynku została zaanektowana na mieszkanie burmistrza Eugeniusza Zaczynskiego²⁶.

- Z 1928 roku zachowana jest fotografia przedstawiająca budynek w szczytowej fazie jego rozwoju²⁷. Najpewniej już w tym okresie na znaczeniu zaczęła nabierać dotychczas tylna elewacja południowo – wschodnia, która została otwarta - skomunikowana w kierunku Urzędu Miejskiego, nadano jej cechy elewacji frontowej. W obrębie budynku sprawnie funkcjonowały cztery wejścia, dwa od strony Rynku oraz dwa od strony parku, co jest czytelne na sporządzonym przez Rudolfa Głęba szkicu połowym z grudnia 1929 r.²⁸

1939 – 1945

W czasie **okupacji niemieckiej** budynek został przejęty na mieszkanie nowego, niemieckiego burmistrza – komisarza miasta Hansa Malsfey’a, który pełnił tę funkcję do sierpnia 1941 roku. Z racji pochodzenia komisarza, willa otrzymała nazwę „Haus Pasewalk”.

Po desygnowaniu Malsfey’a na starostę powiatowego (Kreishauptman)²⁹, nowym komisarzem miasta został Rudolf Klenert, który na potrzeby mieszkaniowe zarekwirował ulokowaną naprzeciw, przy ul Grunwaldzkiej, znacznych rozmiarów, murowaną, modernistyczną willę doktora Karola Morawskiego³⁰. Na decyzję o zmianie miejsca rezydowania komisarza musiały wywrzeć wpływ dwa czynniki:

1. Klenert jako wielki fan motoryzacji wybrał nowoczesną willę z przestronnym garażem, gdzie parkował swój samochód renomowanej marki Adler³¹.
2. Zaprojektowana przez okupanta w 1941 roku przebudowa ulicy Grunwaldzkiej – przemianowanej na niemiecką Heimatstrasse zakładała likwidację historycznej ulicy Na Rynek, tym samym ranga i znaczenie w publicznej przestrzeni willi zostały zdegradowane. Okupant dobitnie akcentował swoją obecność poprzez zacieranie historii miejsca oraz lokalnych

²⁶ Buszko J., Pilch A., *Narodziny miasta*, [w:] Zakopane czterysta lat dziejów, red. R. Dutkova, Kraków 1991, s. 270-277.

²⁷ Zarząd Uzdrowiska w Zakopanem. Fot. H. Schabenbeck 1928, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn.1-C-719.

²⁸ Głęb R., *Szkic połowy nr 137, Zakopane 5–14 XII 1929*, Archiwum Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków, Urząd Miasta Zakopane.

²⁹ M. Chorązki, *Wojenne realia na Podhalu*, „Zagłada Żydów na Podhalu”, Bezpłatny dodatek do podhalańskiego wydania „Gazety Krakowskiej” oraz Tygodnika „Gazeta Podhalańska” 26/08/2022.

³⁰ H. Jost, *Zakopane czasów ...*, s. 147.

³¹ https://kobieta.gazeta.pl/kobieta_ekstra/7,155242,16982127,aktorzy-na-czterech-kolach-patryk-mikiciuk-opowiada-o-historii.html

tradycji: wyburzono Pomnik Grunwaldzki, przebudowano płytę rynku, wyburzono historyczny budynek zarządu gminy, a drukarnię Polonia oraz przedmiotową willę (również mieszczącą przecież w przeszłości urzędy polskich struktur gminnych) wykluczono z przestrzeni nowo zaprojektowanego placu miejskiego poprzez budowę pergoli wzdłuż Czarnego Potoku³².

1.2.4. FAZA IV: lata 1945 – 2022

- wymiana historycznego pokrycia dachowego
- otynkowanie elewacji tynkiem typu baranek
- przystosowanie budynku do funkcji placówki oświatowej
- multiplikacja różnych funkcji w obrębie historycznego układu wnętrza

1945 – 2022

Po wojnie budynek powrócił we władanie **magistratu miejskiego**. Najnowsza historia obiektu została opracowana przez Zbigniewa Moździerz oraz Lidię Długołęcką – Pinkwart i Macieja Pinkwarta, którzy wyliczają, że w budynku mieściły się:

1. W pierwszym roku po wojnie: poradnia przeciwgruźlicza i ambulatorium.
 2. Od września 1946 r.: Miejska Szkoła Muzyczna im. Fryderyka Chopina przy Gimnazjum Ogólnokształcącym, od 1948 r. Miejska Szkoła Umuzykalniająca, od 1950 r. Państwowa Szkoła Muzyczna w Zakopanem.
 3. Po 1989 r.: ognisko muzyczne; pierwsza siedziba redakcji „Tygodnika Podhalańskiego”; biura zakopiańskiej „Solidarności”; biura organizacji kombatanckich, w tym Związku Sybiraków, Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej; siedziba Towarzystwa Miłośników Lwowa; punkt konsultacyjny dla ofiar przemocy w rodzinie i dla osób uzależnionych; Muzeum „Pod Kuźniczym Młotem” Zakopiańskiej Fundacji Narodowej „Skansen”; mieszkania lokatorskie³³.
 4. Po 2011 r. budynek został wyłączony z użytkowania. Opuszczenie obiektu, brak bieżącej konserwacji, w tym zwłaszcza wentylacji, ogrzewania oraz sprawnie działającego systemu odprowadzania wód opadowych, przyczyniły się do postępującej degradacji substancji zabytkowej.
- Zasadniczą zmianą w zakresie odbioru wizualnego budynku, była wymiana pokrycia dachowego z dachówki ceramicznej na blachę płaską układaną na rąbek (nie wcześniej niż w latach 60 tych. XX w.) oraz otynkowanie elewacji grubą warstwą tynku typu baranek.
- W zakresie przebudowy wnętrza nastąpiły doraźne modyfikacje na współczesną modłę, w tym niekorzystne modernizacje tj. montaż paneli podłogowych, okładanie ścian płytami karton – gips, doraźne reperacje stolarek okiennych oraz drzwiowych.
- W/w działania nie przyczyniły się znacząco do obniżenia walorów zabytkowych budynku, w tym do degradacji jego substancji, największe zniszczenia w obrębie konstrukcji nastąpiły po 2011 r., kiedy budynek został wyłączony z użytkowania.

³² Zakopane. *Anderung der Grundstücksgrenzen in der Heimatstrasse*, 1:1000, Zakopane 1941, za: Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015, s. 21.

³³ Zob. Długołęcka - Pinkwart L., Pinkwart M., *Zakopane. Przewodnik historyczny*, Wyd. 1, Bielsko – Biała 2003, s. 203; Moździerz Z., *Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska*, Zakopane 2015, s. 5.

- Gmina Miasto Zakopane inicjowała działania mające na celu przeprowadzenie remontu i adaptacji budynku z przeznaczeniem na funkcje użyteczności publicznej. Zamierzenia nie zostały zrealizowane.

1.2.5. FAZA V: lata 2022 -

- prace nad realizacją zadania pn. „Opracowanie dokumentacji projektowej i założeń programowych dla utworzenia Muzeum Taternictwa i Narciarstwa – filii Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem”

5. grudnia 2022 roku budynek został zakupiony przez **Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego** z zamierzeniem przeprowadzenia remontu konserwatorskiego i utworzenia w nim Muzeum Taternictwa i Narciarstwa.

- Budynek zachowany w stanie historycznym, wprowadzono doraźne zabezpieczenia otworów okiennych oraz drzwiowych, monitorowany jest stan zabezpieczeń przed wtargnięciem osób postronnych.

2. ANALIZA KONSERWATORSKA

2.1. OPIS FORMALNY BUDYNKU

Budynek wzniesiono w latach ok. 1896 – 1898, w nawiązaniu do stylu zakopiańskiego, w tzw. konwencji uproszczonej, charakterystycznej dla realizacji wznoszonych według projektów sporządzanych przez lokalnych architektów, bądź uprawionych majstrów ciesielskich – budarzy. Willa została wzniesiona na rzucie litery L w konstrukcji zrębowej z tzw. *cienkiego drzewa/trzeciaków*. Zrąb posadowiono na kamiennej podmurówce, przekryto dachem dwuspadowym półszczytowy krytym czterozakładkową dachówką ceramiczną. Przestrzenie między *trzeciakami* wypełniono wełnianką, historycznie elewacje oszalowano deskami świerkowymi w układzie pionowym (w dolnej części, poniżej otworów okiennych) oraz poziomym, ok. 1910 roku elewacje pokryto tynkiem wapiennym na trzcinie. Więźba jednostolcowa z ramą na podwalinie (płatwi stopowej), nie stwierdzono występowania usztywnienia poprzecznego w formie mieczy czy zastrzałów³⁴, po 1950 roku historyczne łąty pod dachówkę ceramiczną usunięto, wprowadzając w ich miejsce pełne deskowania, przystosowane pod nowe pokrycie dachowe – blachę płaską na rąbek.

Budynek czterokondygnacyjny: piwnica (w części północno – zachodniej), parter, poddasze oraz strych. Najbardziej reprezentacyjna elewacja frontowa tj. północno – zachodnia została wyposażona w szereg form zdobniczych w tym bogato zdobioną werandę na. Werandę założono na rzucie prostokąta i przebiegają przez wszystkie kondygnacje. Występująca przed lico elewacji weranda została posadowiona na kamiennej podmurówce w formie arkadowania oraz przekryta

³⁴ Zob. Tajchman J., *Propozycja systematyki i uporządkowania terminologii ciesielskich konstrukcji dachowych występujących na terenie Polski od XIV do XX w.*, „Monument. Studia i Materiały Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków 2”, 2005, s. 7–35.

niezależny dachem dwuspadowym półszczytowym z przyszytchem, o kalenicy prostopadłej względem głównego traktu. Dodatkowo w połaci dachowej, od strony rynku wybudowano otwarcie dachowe przekryte daszkiem pulpitowym – tzw. *wygląd/wygląd*. W obrębie elewacji frontowej, w parterze na styku elewacji północno – zachodniej i północno – wschodniej wprowadzono charakterystyczny ścięty narożnik, w którym zaaranżowano wejście do budynku, najpewniej do lokalu usługowego. Wejście wyróżnione jest bogatą oprawą dekoracyjnych *rysi* w okapie, których zmnożone, rozróżnione końcówki krzyżują się w unikatowy sposób.

Wszystkie okapy w budynku wsparto na dekoracyjnie opracowanych *rysiach*, z wyraźnym zaakcentowaniem rangi elewacji frontowej, poprzez zmnożenie – zwiększenie liczby *rysi*.

W okapach szczytów poddasza w obrębie elewacji północno – wschodniej oraz południowo – wschodniej zakomponowano balkony z dekoracyjnymi barierami wypełnionym pierwotnie geometrycznymi dekoracjami laubzegowymi, później w ich miejsce wprowadzono drewniane bariery z dekoracyjnym motywem wschodzącego słońca tzw. *słonecko*. Motyw ten powtórzono powyżej stolarek okiennych, w szczytach w kondygnacji strychu. Historycznie, w okapie szczytu elewacji południowo – zachodniej wybudowano niewielki przeszklony ganek – swego rodzaju wykusz, w parterze wzniesiono dobudówkę przekrytą dachem pulpitowym o niezależnej konstrukcji. Elementy te zostały przebudowane ok. 1910 roku: wykusz rozbudowano do formy ganku, który prócz funkcji rekreacyjnych stanowił także świetlik dla zbudowanej klatki schodowej, opartej na elewacji południowo – zachodniej (historyczna elewacja jest czytelna w schowków pod biegiem schodów, wspartych o *rysie* okapu).

Budynek posiada niesymetrycznie artykułowane elewacje oraz niejednorodną stolarkę okienną, w większości okna ościeżnicowe podwójne oraz pojedyncze w obrębie werand, zachowane wraz z okuciami, zawiasami, klamkami, zasuwami okiennymi. Najbardziej dekoracyjna stolarka została wprowadzona w obrębie trójosiowej, przeszklonej werandy elewacji frontowej, gdzie okna zostały oprawione w nadproża o bogato zdobionym, regionalnym kołkowaniu. Podobnie inne regionalne motywy zdobnicze tj. *rysie*, *podrostki*, *psy* zostały skomasowane w obrębie elewacji frontowej, wprowadzono gęsto rozmieszczone profilowane *rysie* o czysto dekoracyjnej funkcji. Weranda została zaopatrzona w dekoracyjnie, snycersko zdobione bariery poniżej okien – repertuar form powtarza motywy zdobnicze charakterystyczne dla stylu zakopiańskiego, tj. leluje, parzenice, zmnożone rozety (obecnie detale zostały zdemonstrowane, najprawdopodobniej skradzione). Pozostałe elewacje zdobione są znacznie skromniej, przy czym nie znany jest historyczny wygląd elewacji południowo – zachodniej oraz w zupełności południowo – wschodniej (brak ikonografii). Układ wnętrz zachowany jest nieomalże w stanie historycznym. Doraźne modyfikacje – podział pomieszczeń w celu wydzielenia łazienek oraz kuchni nie przyczynił się do zniszczenia historycznego dwutraktowego układu z amfiladowym systemem połączeń pomieszczeń w trakcie głównym, tj. od strony elewacji frontowej. W trakcie tylnym zakomponowano korytarz wraz z centralnie usytuowaną klatką schodową (nie istnieje) oraz zintegrowanym systemem ogrzewania w postaci kominów i przyłączonych pieców kaflowych w każdym pomieszczeniu.

Piece o dekoracyjnie opracowanych kaflach narożnych, zdobione są motywami tatrzańskiej przyrody - dziewięsiś oraz dodatkowo szarotka w kaflach wieńczących, w piecu w salonie na parterze. Wnętrza w zasadniczej części otynkowano (historycznie tynk wapienny na trzcinie pokryty farbą olejną/pobielony), fragmentarycznie widoczne historyczne szalunki z desek świerkowych pokrytych lakierem bezbarwnym w kolorze naturalnym, zwłaszcza w obrębie klatki schodowej zaopatrzonej w dekoracyjną balustradę schodów. Schody główne drewniane wyposażono w barierkę drzewną z motywem wchodzącego słońca, charakterystyczną dla twórczości architekta Eugeniusza Wesołowskiego. Historyczne stolarki drzwiowe ramowo -płycinowo wraz z klamkami,

z profilowanym opaskami. Dwie oryginalne posadzki ceramiczne w historycznych salach operacyjnych z 1908 roku.

2.2. STOPIEŃ ZACHOWANIA SUBSTANCJI ZABYTEKOWEJ

Budynek zachowany niemalże w stanie historycznym. W obrębie bryły, formy, kształtu dachu, artykulacji elewacji oraz układu wnętrza nie wprowadzono żadnych zmian. Zachowana substancja zabytkowa w obrębie przyziemia, zrębu, poddasza oraz strychu. Zachowane wartościowe elementy wyposażenia wnętrza oraz elementy składowe budynku, w szczególności:

- większość historycznych stolarek okiennych oraz drzwiowych,
- dekoracyjne detale architektoniczne, tj. *rysie, podrostki, lisie kity, psy, kołkowanie*,
- historyczna więźba dachowa wraz z fragmentami oryginalnego pokrycia dachowego – dachówka ceramiczna czterozakładowa,
- schody wewnętrzne wraz z drewnianą, dekoracyjną balustradą,
- wszystkie kominy oraz piece kaflowe,
- posadzki ceramiczne o wysokiej wartości historycznej,
- tynki wapienne na trzinie (zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz),
- fragment historycznego szalunku zewnętrznego z daty budowy obiektu,
- na słupie werandy w parterze, w obrębie elewacji północno-zachodniej, zachowana emaliowana tabliczka z numerem konskrypcyjnym: 724.

2.3. ANALIZA FORMY, STYLISTYKI ORAZ TECHNOLOGII

Projektant, wykonawca oraz fundator willi nie są znani. Niemniej, mając na uwadze fakt sporządzenia opisu oraz kosztorysu prac adaptacyjnych na potrzeby lecznicy przez architekta Eugeniusza Wesołowskiego, a także z uwagi na charakterystyczne dla twórczości architekta elementy dekoracyjne oraz jego upodobanie do stylu zakopiańskiego, można przypuszczać, że Wesołowski mógłby co najmniej twórcą rozbudowy obiektu na potrzeby kliniki doktora Gustawa Nowotnego³⁵.

Willi została wzniesiona w uproszczonej formule stylu zakopiańskiego Stanisława Witkiewicza, w można by powiedzieć tzw. rodzimej formie stylu zakopiańskiego, kreowanej rękoma podhalańskich cieśli – budarzy, jako swoiste połączenie chałupy letniskowej z modelem willi zaproponowanym przez Witkiewicza. Charakterystycznym elementem dla tego typu obiektów była przeszkolona weranda na osi elewacji frontowej, przebiegająca przez wszystkie kondygnacje oraz bogaty detal architektoniczny, zarówno elementy konstrukcyjne (*rysie, podrostki, psy, pazdury*) jak i bogato zdobione snycerskimi motywami w stylu zakopiańskim płyciny drewniane wypełniające bariery balkonów, schodów oraz przestrzenie pod oknami w werandach. Z uwagi na pierwotny repertuar form zdobniczych – dekoracje laubzegowe w obrębie balkonów, przedmiotowy budynek jest jednym z pierwszych obiektów tego typu.

Budynki w tej konwencji osadzone były na kamiennej podmurówce wznoszonej przy użyciu zaprawy wapiennej, w celu doświetlenia zaadaptowanego na cele mieszkalne poddasza, poacie zostały zaopatrzone w otwarcia dachowe, w pulpitemy *wyględy* i malownicze kapliczki (lukarny). W miejsce

³⁵ Zob. Tondos B., *Najwierniejszy. (O Eugeniuszu Wesołowskim)*, „Rocznik Podhalański” t.2, 2002, nr 23s. 203-232.

dawnych izby oraz sieni chałupy góralskiej, w willi wprowadzono pokoje, w układzie amfiladowym trzech pomieszczeń. Mocnym akcentem w bryle była wspomniana już dekoracyjnie zdobiona frontowa weranda, która zastąpiła niewielki, drewniany ganek. Stolarki okienne w obrębie werandy, był dekoracyjnie opracowywane, wyróżniały się oknami zamkniętymi łukiem pełnym bądź koszowym. Balkony oraz werandy zaopatrywano w bogato rzeźbione, drewniane bariery, gdzie w rozmaitych układach, eksponowano florystyczne motywy tatrzańskiej przyrody. Bardzo często w okapach, zwłaszcza w obrębie elewacji frontowej, pojawiały się zmnożone *rysie* o funkcji wyłącznie dekoracyjnej, a wcześniej zastrzeżone tylko dla węglów budowli jako konsekwencja logicznej konstrukcji budowli³⁶.

Wykreowany na kanwie stylu zakopiańskiego nowy typ domu – willi, przeważnie utrzymywał trójkątny podział elewacji dawnej chałupy podhalańskiej, przy czym historyczna szerokość sieni praktycznie zrównała się z wymiarami izb ulokowanych po jej bokach. Widoczne w obrębie elewacji oraz układzie wewnątrz zamiany znalazły swoje odbicie również w konstrukcji. Historycznie niezależne zręby izb, w willi otrzymały jedną, wspólną podwalinę – tzw. *włók* oraz wieńczący *ocap*, spinający i usztywniający od góry, tym sposobem historycznie niezależne konstrukcyjnie pomieszczenia zostały spięte jednym zrębem, w jedną zintegrowaną bryłę³⁷. W obiektach tego typu, analogicznie jak w chałupach letniskowych zrezygnowano z dekoracyjnych detali snycerskich we wnętrzach, których logiczny układ miał być przede wszystkim funkcjonalny.

Z kolei, powszechnym sposobem na zwiększenie powierzchni użytkowej było rozbudowanie obiektów o drugie skrzydło, najczęściej poprzez zestawienie ze sobą pod kątem prostym dwóch chałup, tworząc wspólny rzut o literze³⁸.

Wykreowany w ten sposób model domu było popularny już ok. 1900 roku, był synonimem nowoczesności oraz wygody, a jednocześnie dzięki dekoracyjnym walorom architektonicznym przyciągał, żadnych swojszczyzny promowanej przez Witkiewicza, gości. Górale ochoczo wdrażali zaproponowane przez Witkiewicza rozwiązania formalne, funkcjonalne oraz zdobnicze. Około 1910 r. chałupa góralska stopniowo została zastąpiona domem w typie willi wzorowanej właśnie na kanwie stylu zakopiańskiego³⁹.

Istotny wpływ na wygląd budowli miały także wdrażane przepisy prawa, w tym zwłaszcza obowiązująca w Zakopanem, stacji klimatycznej, od 1899 r. ustawa ogniowa dla miast i miasteczek, która wprowadzała między innymi nakaz budowy: murowanych fundamentów głębokich na co najmniej 65 cm, kamiennej podmurówki wysokiej co najmniej na 50 cm, sklepionych stropów ceglanych lub żelbetowych nad piwnicami, niepalnej powały strychowej, kominów ceglanych na fundamencie z cegły lub betonu i zaizolowanie kominów od ścian drewnianych, a także nakaz zachowania odległości 10 metrów między budynkami, 5 metrów od granicy działki. Ustawodawca

³⁶ Spośród bardzo bogatej literatury przedmiotu dotyczącej stylu zakopiańskiego warto zapoznać się z: T. Jabłońska, Z. Moździerz, *„Koliba” pierwszy dom w stylu zakopiańskim*, Zakopane 1994; Z. Moździerz, *Dom pod Jedłami Pawlikowskich*, Zakopane 2003; Z. Moździerz, *Styl zakopiański w architekturze*, [w:] *Regionalizmy – regiony – Podhale*, red. J.M. Roszkowski, Zakopane 1995, s. 23-52; S.E. Radzikowski, *Styl Zakopiański*, Kraków 1901; B. Tondos, *Styl zakopiański i zakopiańszczyzna*, Wrocław 2004.

³⁷ I. Nizińska, *Budownictwo wiejskie...*, s. 23-24.

³⁸ B. Tondos, *Architektura drewniana w Zakopanem*, [w] *Teka architektury współczesnej*, red. T. P. Szafer, Kraków 1993, s. 87.

³⁹ zob. B. Tondos, *Regionalizm w aspekcie historycznym* [w:] *Wieś i miasteczko u progu zagłady. Materiały Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Wojnowice, marzec 1988*, red. Monika Bielska-Łach, Warszawa 1991, s. 161.

zalecił także pokrywanie budynków materiałami niepalnymi, w szczególności eternitem, blachą i dachówką⁴⁰.

W obrębie elewacji budynków, czytelne były także działania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa przeciwpożarowego osiągane zwłaszcza poprzez otynkowanie elewacji. Z kolei tynkowanie wewnątrz pomagało utrzymać pomieszczenia w czystości, zwłaszcza mając na uwadze aspekty sanitarne i higieniczne, w szczególności w budynkach przeznaczonych na lecznice czy sanatoria. Ponadto, właściciele, którzy w ten sposób zwiększyli odporność ogniową budowli otrzymywali preferencyjne warunki ubezpieczenia. Tynkowanie domów wraz z dodawaniem dekoracyjnych, klasycyzujących bądź regionalnych detali architektonicznych miało także podnosić walory estetyczne budynku, jednocześnie maskując jego prawdziwą konstrukcję⁴¹. Ważnym aspektem w tej kwestii była także idea przetransferowania stylu zakopiańskiego na architekturę murowaną – zgodnie z ideą szerzenia stylu jako stylu narodowego. Trend na architekturę murowaną w miasteczku był wyraźnie silny po 1900 roku, tj. po budowie linii kolejowej Zakopane – Chabówka, która umożliwiła transport materiałów budowlanych innych niż drewno. Jednocześnie tynkowanie obiektów drewnianych w stylu zakopiańskim prowadziło do tak głębokich przeobrażeń w percepcji obiektów, że niejednokrotnie budynki drewniane były uznawane za murowane, tzw. murowanice⁴².

Zgodnie z lokalną tradycją budarską (ciesielską) obiekty wznoszono w konstrukcji zrębowej. Z uwagi na wytrzebiecie lasów tatrzańskich i dynamiczny rozwój budownictwa w końcu XIX wieku, związany z intensywnym rozwojem miejscowości letniskowych, do wznoszenia budynków wykorzystywano dwojaki materiał. Okazałe wille zamożnych inwestorów podług witkiewiczowskich idei budowano z okazałych, starannie opracowanych płazów o dużych przekrojach, natomiast wznoszone w pośpiechu budynki na wynajem konstruowano ze słabszego budulca, tzw. *cienkiego drzewa* inaczej *trzeciaków*, czyli średnich i małych przekrojów *smreków* (świerków) rachitycznie obrzezanych z czterech stron. Z uwagi na mniejsze przekroje *trzeciaków*, z konieczności wzmocnienia konstrukcji, uszczelnienia licznie występujących szpar między belami oraz w celu podniesienia walorów estetycznych, ściany były od zewnątrz oraz wewnątrz pokrywane szczelnym szalunkiem z desek. Jednocześnie wbrew powszechnie panującej opinii o gorszej jakości tego budownictwa – niższych wartościach tego typu konstrukcji, należy mieć na uwadze, że budynki z *trzeciaków* stanowią ważne ogniwo w toku rozwoju lokalnych technik i technologii. Szybka obróbka, dostępność materiału, możliwość wznoszenia kubaturowych obiektów o oszalowanych elewacjach dekorowanych laubzegowymi motywami snycerskimi (przed rozpropagowaniem stylu zakopiańskiego) były w owym czasie wyznacznikiem postępu, nowoczesności oraz wygody. Obecnie obiektów tego typu, w tej konstrukcji, w krajobrazie kulturowym miasta jest coraz mniej.

2.4. ANALIZA WARTOŚCIUJĄCA

2.4.1. WARTOŚCI HISTORYCZNE

⁴⁰ Ustawa budownicza dla wsi i pomniejszych miast i miasteczek z dnia 13 października 1899 r. (Dz. u. kr. Nr 133), <https://polona.pl/item/ustawa-budownicza-dla-wsi-i-pomniejszych-miast-i-miasteczek-z-dnia-13-pazdziernika-1899,NzQyNTY3OTQ/6/#info:metadata> [dostęp: 30.04.2022].

⁴¹ S. Leszczycki, *Osadnictwo Podhala w okresie międzywojennym*, Zakopane 1990, s. 135, 139-143.

⁴² Pawlikowski J. G., *Materiały do sprawy stylu zakopiańskiego. Murowanice w stylu zakopiańskim*, „Wierchy” 1932, R. X, s. 118-120.

Budynek zachowany jest w stanie pierwotnym – zachowana jest zasadnicza substancja zabytkowa, materiały, struktury. Czytelna jest historyczna funkcja oraz układ wnętrza. Zachowana jest autentyczna forma obiektu oraz jego stylistyka.

Budynek stanowi materialne odzwierciedlenie historii. Pomimo licznych wtórnych funkcji, wprowadzonych w okresie powojennym (IV faza) nadal czytelne są historyczne rozwiązania formalne oraz funkcjonalne, w tym zwłaszcza z trzech pierwszych, najistotniejszych faz rozwoju, czyli:

FAZA I: lata 1894 – 1906 – funkcja usługowa

- dokument historycznych technik, technologii oraz materiałów: zachowana substancja, konstrukcja, forma oraz stylistyka, w tym oryginalne elementy wyposażenia tj.: stolarki drzwiowe wewnętrzne i zewnętrzne, piece kaflowe, balustrada schodów, stolarki okienne;
- dokument ówczesnej sytuacji ekonomicznej: brak dobrej jakości drewna jako skutek wytrzebienia lasów tatrzańskich poprzez ekspansywny rozwój Kuźnic/ dynamiczny rozwój uzdrowiska, wzmożony ruch inwestycyjny;
- dokument ówczesnych prądów stylistycznych: szalowanie obiektów usługowych zlokalizowanych w centrum rozwijającej się miejscowości uzdrowskiej, miało wskazywać na czas powstania obiektu, jego nowoczesną stylistkę, funkcję oraz komfort potencjalnego użytkownika.

FAZA II: lata 1906 – 1928 – funkcji kliniki/ lecznicy

- dokument lokalnej historii rozwoju ośrodków medycznych; ważnym zachowanym atrybutem z tego okresu są dwie posadzi ceramiczne zlokalizowane w salach operacyjnych oraz zachowana klatka schodowa wraz z balustradą, ganek do naświetleń słonecznych wraz z dekoracyjną stolarką okienną doświetlającą rozbudowaną klatkę schodową;
- dokument ówczesnych tendencji budowlanych: otynkowanie budynku z uwagi na dostosowanie do aktualnych trendów budowlanych, do konwencji tzw. murowanic;
- dokument obowiązujących aktów prawa: otynkowanie obiektu jako dostosowanie budynku do aktualnych przepisów prawa w zakresie zwiększenia odporności ogniowej.

FAZA III: lata 1928 – 1945 – funkcja polityczna

- nobilitacja znaczenia obiektu poprzez nadania mu ważnej funkcji politycznej – siedziba Wydziału Uzdrowskiego Zarządu Miejskiego dla kształtującej się gminy;
- powiązanie willi z faktycznym Urzędem Gminy, zlokalizowanym w sąsiednim budynku, w willi „Jutrzenka”.

Bez względu na fazę rozwoju budynek jest ważnym dokumentem historii dla lokalnej społeczności. Obiekt powiązany jest z osobami, jednostkami oraz wydarzeniami mającymi istotny wpływ na rozwój miejscowości, wymienić należy tutaj w szczególności:

- Wojciecha Krzeptowskiego - polityka, działacza społecznego, współzałożyciela związku Podhalań.
- Władysława Dańca – rzemieślnika piekarza, przedsiębiorcę, założyciela do dziś funkcjonującej, najstarszej zakopiańskiej piekarni.
- Doktora Jana Gawlika oraz doktor Gustawa Nowotnego – lekarze, założyciele pierwszej w miejscowości prywatnej kliniki chirurgicznej spełniającej najwyższe jak na ówczesne czasy standardy.
- Fundusz Kuracyjny Uzdrowiska Zakopane – siedziba Wydział Uzdrowskiego Zarządu Miejskiego.

- Eugeniusza Zaczęńskiego – miejsce zamieszkania pierwszego burmistrza miasta wybranego w drodze konkursu na stanowisko.
- Szkoła Muzyczna – siedziba placówki oświatowej.
- Willa jako świadek najważniejszych uroczystości o charakterze państwowym – lokalizacja w przestrzeni miasta, przy rynku oraz w bezpośrednim sąsiedztwie Pomnika Grunwaldzkiego⁴³.
- Willa jako świadek historii, dokument historycznej parcelacji gruntów oraz pierwotnego układu przestrzennego miasta sprzed przebudowy ulicy Grunwaldzkiej ok. 1941 roku.

2.4.2. WARTOŚCI ARTYSTYCZNE

Bryła oraz wystrój elewacji zostały świadomie zaprojektowane, są osadzone w czytelnym kontekście stylowym i do dnia dzisiejszego są zachowane praktycznie kompletnie w oryginalnej substancji.

Kompozycja bryły, artykulacja oraz stylistyka są charakterystyczne dla czasu powstania obiektu i umożliwiają określenie czasu powstania obiektu z dokładnością do 4 lat. Jednocześnie budynek posiada unikatowo – niesymetrycznie artykułowaną elewację frontową, zarówno w obrębie parteru jak i poddasza, o pierwotnie jednym pulpitowym otwarciu. W powiązaniu z technologią, w jakiej został wzniesiony należy postawić tezę, iż był to jeden z pierwszych obiektów – willi tego typu w miejscowości. Poświadcza to również repertuar form zdobycznych, najstarsze dekoracje laubzegowe zostały po 1898 roku zastąpione motywami w stylu zakopiańskim, w celu dostosowania obiektu do aktualnych trendów architektonicznych występujących w regionie. Jednocześnie, zyskujący na popularności w dacie budowy willi, styl zakopiański jest czytelny zwłaszcza w kompozycji bryły, układzie wnętrza, sposobie dekoracji szczytów w kondygnacji poddasza, a zwłaszcza w bogato zdobionej elewacji frontowej północno – zachodniej. Należy podkreślić, że eksponowana w kierunku rynku elewacja frontowa została wyposażona w nieprzeciętnie bogaty repertuar form zdobniczych przez co jej siła oddziaływania artystycznego jest bardzo wysoka.

Wartości artystyczne podnoszą zachowane z daty budowy praktycznie kompletnie historycznie stolarki okienne i drzwiowe skomponowane ze stylistką budynku.

Pomimo kilkukrotnej zmiany funkcji w obrębie budynku czytelny jest układ wnętrza, o charakterystycznym dla czasu powstania, amfiladowym układzie pomieszczeń, wyrosłym na bazie historycznego modułu budownictwa ludowego izba – sień – izba. Wartość artystyczną posiadają także zachowane piece kaflowe o kaflach dekorowanych motywami w stylu zakopiańskim, które pomimo pozornej na pierwszy rzut oka niskiej siły oddziaływania artystycznego, dzięki zakomponowanemu repertuariowi form zdobycznych, doskonale wpisują się w konwencję stylu zakopiańskiego, uzupełniając całość budowli i potęgując siłę oraz jakość oddziaływania artystycznego wyrażonego jak sumę wszystkich komponentów budowli.

Zastosowane materiały: drewno, kamień naturalny, tynk mineralny oraz pierwotnie czerwona dachówka ceramiczna stanowią o malowniczości obiektu.

Pomimo, iż nie znany jest projektant obiektu, budynek stanowi ważne ogniwo w toku rozwoju formy domu – willi tego czasu, a poprzez zastosowanie dekoracyjnych motywów zdobniczych,

⁴³ Zob. L. Dall, *Pomnik Grunwaldzki w Zakopanem*, Zakopane 2014.

spójność stylistyczną, kompleksowość realizacji oraz lokalizację obiektu w przestrzeni kształtującego się organizmu miejskiego, należy uznać, że wartości artystyczne tego obiektu są wysokie.

Willa została wzniesiona przy kształtującym się małomiasteczkowym rynku – placu targowym, nadano jej nietypową orientację względem stron świata, mianowicie fundator przełamał dominującą tendencję, podyktowaną lokalnymi uwarunkowaniami oraz tradycją budarską, lokowania budynku elewacją frontową w kierunku południowym. W tym obiekcie elewacja frotowa została zwrócona nietypowo, w kierunku głównego traktu komunikacyjnego – ulicy Na Rynek/Rynku. Takie relacje przestrzenne, zwrócenie frontu w kierunku traktu komunikacyjnego, był typowe dla chociażby sąsiednich miasteczek – Nowego Targu czy Czarnego Dunajca. W tym przypadku, Zakopane również dobitnie akcentowało aspiracje lokalnych włodarzy, nobilitacji wsi do rangi miejscowości – miasteczka uzdrowiskowego. Ponadto, warto odnotować, że w dacie powstania obiekt był swoistą dominantą w obrębie południowo – zachodniego kwartału rynku. Ranga obiektu została podkreślona poprzez innowacyjne jak na region rozwiązanie – ścięty narożnik w obrębie zrębu był świadomie zaplanowanym elementem, który miał podkreślać znaczenie obiektu wzniesionego w narożu placu rynkowego przy drodze głównej. W mieście Zakopane nie jest zachowany ani jeden obiekt o tak ukształtowanym narożniku, zatem budynek posiada wartość unikatową.

2.4.3. WARTOŚCI NAUKOWE

Mając na uwadze historyczny stan zachowania obiektu, w tym zachowaną oryginalną substancję zabytkową oraz zachowaną ikonografię dla reprezentacyjnej elewacji frontowej, wartości naukowe obiektu są wysokie. Budynek stanowi cenny przedmiot badawczy umożliwiający poznanie ówczesnych technik, technologii, rozwiązań materiałowych oraz funkcjonalnych dla końca XIX wieku. Zastosowany repertuar form zdobniczych, proporcje, gabaryty oraz sposób zaaranżowania kompozycji powinien stanowić cenne źródło wiedzy dla współczesnej architektury regionalnej.

2.5. WNIOSKI

- Budynek posiada wysokie wartości zabytkowe, wartość historyczną, artystyczną oraz naukową. Szczególnie wysokie są wartości historyczne, w tym autentyzm. Budynek zachowany jest w oryginalnej substancji, formie oraz stylistyce. Obiektów tego typu, nieprzekształconych, o tak dekoracyjnie opracowanej elewacji frontowej zachowanych jest już bardzo niewiele.
- Autentyczna substancja zabytkowa jest nośnikiem historii, w tym historycznych technik, technologii, materiałów, sposobu funkcjonowania danej społeczności, jej wymiana nieodwracalnie przyczyni się zniszczenia dokumentów przeszłości i w toku remontów konserwatorskich nie powinna mieć miejsca.
- Budynek jest ciekawą kompilacją elementów stylistycznych, połączenia dominujących w 4 ćwierci XIX wieku trendów szwajcarsko – tyrolskich z kształtującym się stylem zakopiańskim.
- Obiekt jest jednym z najstarszych budynków w typie willi z werandą w konwencji uproszczonego stylu zakopiańskiego w mieście, a w obecnym momencie, z uwagi na ekspansywny rozwój miasta, jednym z najlepiej zachowanych obiektów pod względem autentyzmu substancji zabytkowej.

- Kompozycja architektoniczna, bryła budynku o ściętym narożniku mieszającym wejście do lokalu usługowego jest unikatem na skalę regionu. W mieście Zakopane nie jest zachowany ani jeden obiekt o tak zakomponowanej artykulacji elewacji.
- Budynek stanowił wybitnie atrakcyjny element ówczesnej kompozycji przestrzennej kształtującego się miasteczka. W chwili obecnej jest jedynym świadkiem historycznej parcelacji gruntów, reliktem dawnego układu urbanistycznego kształtującego się w końcu XIX wieku uzdrowiska.
- Podczas projektowanej adaptacji oraz przebudowy należy mieć na uwadze, że dążenie do polepszenia, zmodyfikowania funkcjonalności i użyteczności budynku, w tym układu wnętrza, nie może przyczynić się do obniżenia wartości zabytkowych obiektu.

VI. TECHNIKA ORYGINAŁU I ELEMENTÓW WTÓRNYCH

1. ELEWACJE TYNKOWANE

Ściany wzniesione w konstrukcji zrębowej, z trzciaków, z mszeniem, wykończone tynkiem prawdopodobnie wapiennym na trzcinie, z metalową siatką, są oryginalne. Na tynku historycznym leży wtórna warstwa tynku typu „baranek”. Na elewacji południowo-wschodniej wtórne są ceglane wypełnienia pod oknami pajty – pierwotnie znajdowały się tam ściany drewniane z dekoracjami. Szczegółowe zestawienie techniki oryginału i elementów wtórnych będzie możliwe po przeprowadzeniu badań architektonicznych.

2. ŚCIANY TYNKOWANE WEWNĘTRZNE

Ściany tynkowane wewnętrzne w konstrukcji sumikowo – łątkowej, wykończone tynkiem prawdopodobnie wapiennym na trzcinie, z metalową siatką, w większości są oryginalne. Ekspozowane obecnie warstwy malarskie w większości są wtórne. Szczegółowe zestawienie techniki oryginału i elementów wtórnych będzie możliwe po przeprowadzeniu badań architektonicznych i stratygraficznych.

3. DEKORACJE SNYCERSKIE, RYSIE, PSY, KOŁKI I INNE ELEMENTY DREWNIANE ZNAJDUJĄCE SIĘ NA ELEWACJACH BUDYNKU

Dekoracje snycerskie, rysie, psy, kołki i inne elementy drewniane znajdujące się na elewacjach budynku w większości są oryginalne. Wtórne są rysie i podbitki dachowe nad parterem na elewacji północno-zachodniej, a także na elewacji południowo-wschodniej (m.in. nad balkonem).

Wtórne są wszystkie balustrady balkonów. Nie zachowały się: balkon wraz z balustradą na elewacji północno-wschodniej, schody wraz z balustradą prowadzące na tarasik na narożniku budynku, zdobione płyciny werandy na elewacji północno-zachodniej i pajty na elewacji południowo-wschodniej.

4. PODMURÓWKA

Podmurówka kamienna na zaprawie cementowo-wapiennej jest oryginalna. Powierzchnia kamieni powleczone jest wtórną zaprawą cementową, na której znajduje się odcisnięta imitacja spoiny.

5. STOLARKA DRZWIOWA

Stolarka drzwiowa zewnętrzna jest wtórna.

We wnętrzu znajduje się kilka typów drzwi o konstrukcji ramowo-płycinowej, w dużej mierze oryginalnych. Większość stolarki drzwiowej pokryta jest kilkoma warstwami farby olejnej, kilka sztuk drzwi pokryta jest lakierobejcą. Szczegółowe zestawienie techniki oryginału i elementów wtórnych nie jest przedmiotem niniejszego opracowania i powinno być uzupełnione. Należy wyodrębnić i opisać każdy typ drzwi i sporządzić tabelę z przyporządkowanymi wszystkimi drzwiami, rozróżnieniem ich typów oraz towarzyszącej im ślusarki.

6. STOLARKA OKIENNA (W TYM DRZWI BALKONOWE)

W budynku znajduje się kilka typów okien, w większości są to okna ościeżnicowe podwójne oraz pojedyncze w obrębie werand, w dużej mierze oryginalne. Większość stolarki okiennej pokryta jest farbą olejną od środka i na zewnątrz. Kilka okien pokrytych jest lakierobejcą. Szczegółowe zestawienie techniki oryginału i elementów wtórnych nie jest przedmiotem niniejszego opracowania i powinno być uzupełnione po uzyskaniu pełnego dostępu do okien. Należy wyodrębnić i opisać każdy typ okna i sporządzić tabelę z przyporządkowanymi wszystkimi oknami, rozróżnieniem ich typów oraz towarzyszącej im ślusarki.

7. BALUSTRADA KLATKI SCHODOWEJ, BOAZERIE, BELKI STROPOWE I POZOSTAŁE ELEMENTY DREWNIANE WE WNĘTRZU BUDYNKU

Szczegółowe zestawienie techniki oryginału i elementów wtórnych będzie możliwe po przeprowadzeniu badań architektonicznych.

8. WIĘŻBA DACHOWA

Więżba jednostolcowa z ramą na podwalinie (płatwi stopowej) w dużej mierze jest oryginalna. Po 1950 roku historyczne łąty pod dachówkę ceramiczną usunięto, wprowadzając w ich miejsce wtórne deskowanie, przystosowane pod nowe pokrycie dachowe z blachy. Szczegółowe zestawienie techniki oryginału i elementów wtórnych będzie możliwe po przeprowadzeniu badań architektonicznych.

Więżba dachowa jest oryginalna.

9. POKRYCIE DACHOWE

Blaszane pokrycie dachowe na rąbek jest wtórne. Oryginalne poszycie dachowe wykonane było z dachówki ceramicznej, czterozakładowej.

10. POSADZKI

Na obecnym etapie prac projektowych zidentyfikowano historyczne posadzki z płytek ceramicznych w pomieszczeniach 1.8 i 1.9. Płytki są żółto-czarne, układają się we wzór romboidalny. Wokół pomieszczenia, wzdłuż ścian, posadzkę otacza żółto-bordowa bordiura o innym, także romboidalnym wzorze (wzór płytki: na żółtym tle bordowy pas, na nim dwa żółte paski w kolorze tła, pomiędzy nimi trzy żółte romby stojące), na płytkach o jednakowym wymiarze, jak pozostałe.

Pozostałe podłogi nie były przedmiotem analizy. Zestawienie techniki oryginału i elementów wtórnych będzie możliwe po przeprowadzeniu badań architektonicznych.

VII. STAN ZACHOWANIA

1. ELEWACJE TYNKOWANE

Stan tynków jest zły, są w wielu miejscach popękane i odpajają się od podłoża. Powierzchnia tynków pokryta jest licznymi zabrudzeniami i nieestetycznymi lokalnymi naprawami zaprawy i malarskimi. Tynki historyczne zasłonięte są przez warstwę wtórnego tynku typu „baranek”, ich kondycję będzie można w pełni ocenić po usunięciu wtórnych warstw. Wtórna warstwa tynku oraz nieestetyczne lokalne uzupełnienia zniekształcają odbiór obiektu, a poprzez zawartość cementu przyczyniają się do pogorszenia stanu zachowania tynków historycznych leżących pod spodem. Nie jest znany stan zachowania ścian leżących pod tynkami, jednak miejscami widoczne są odsłonięte partie trzciny i trzeciaków uwidaczniające silne zawilgocenie, zagrzybienie i ubytki. W celu oceny stanu zachowania i zagrzybienia ścian należy wykonać ekspertyzę mykologiczną.

2. ŚCIANY TYNKOWANE WEWNĘTRZNE

Stan tynków wewnętrznych jest zły, są w wielu miejscach popękane, zawilgocone i odpajają się od podłoża, zwłaszcza w partiach sufitów. Warstwy malarskie są silnie zabrudzone. Nie jest znany stan zachowania ścian leżących pod tynkami, jednak miejscami widoczne są odsłonięte partie trzciny i trzeciaków uwidaczniające silne zawilgocenie, zagrzybienie i ubytki. W celu oceny stanu zachowania i zagrzybienia ścian należy wykonać ekspertyzę mykologiczną.

3. DEKORACJE SNYCERSKIE, RYSIE, PSY, KOŁKI I INNE ELEMENTY DREWNIANE ZNAJDUJĄCE SIĘ NA ELEWACJACH BUDYNKU

Stan zachowania dekoracji snycerskich jest zróżnicowany, w większości jednak kwalifikują się one do konserwacji. Precyzyjnej kwalifikacji należy dokonać po wzniesieniu rusztowań i uzyskaniem bezpośredniego dostępu, pod nadzorem konserwatorskim. Część elementów snycerskich pokryta jest powłokami malarskimi, które są w bardzo złym stanie zachowania – łuszczą się i odpajają od podłoża. Elementy drewniane w ekspozycji zewnętrznej cechuje silne zwieterzenie drewna, wypłukana część bielasta, pęknięcia i miejscami powierzchniowe zagrzybienie. Część dekoracji (**zdobione** balustrady balkonów, zdobiona balustrada prowadząca na tarasik na narożniku budynku, zdobione płyciny werandy na elewacji północno-zachodniej i pajty na elewacji południowo-wschodniej, część ozdobnych kołków, „słoneczka”) nie zachowała się.

4. PODMURÓWKA

Stan kamieni podmurówki jest zróżnicowany, kamienie pokrywa warstwa wtórnej zaprawy cementowej, która wpływa niszcząco na piaskowiec leżący pod spodem. Higroskopijny charakter zaprawy powoduje, iż chłonie ona wodę i zawilgaca leżące pod spodem kamienie, jednocześnie uniemożliwiając wodzie odparowanie. Stan zachowania kamieni możliwy będzie do określenia po usunięciu przykrywającej je zaprawy, jednak można spodziewać się złego stanu ich zachowania, silnego zwieterzenia i ubytków w warstwach powierzchniowych, być może także zasolenia. Najprawdopodobniej przyczyną zastosowania zaprawy cementowej na powierzchni podmurówki był już niegdyś zły stan zachowania kamieni, który obecność cementu pogorszyła jeszcze bardziej. Spoiny są zwiertełe, częściowo wtórne. Na powierzchni podmurówki widoczne są liczne kolonie mikroorganizmów. Widoczne liczne ubytki i pęknięcia.

5. STOLARKA DRZWIOWA

Stan zachowania stolarki drzwiowej jest zróżnicowany, lecz generalnie dobry. Wszystkie historyczne drzwi kwalifikują się do konserwacji. W pomieszczeniach porażonych grzybem domowym są elementy stolarki zaatakowane przez grzyba, wymagające wymiany. Charakterystyczne zniszczenia to: silne zabrudzenie, odspajające się powłoki malarskie, nierówności wynikające z obecności kilku powłok malarskich, ślady po gwoździach i pinezkach, drobne ubytki drewna, pęknięcia drewna, korozja elementów ślusarki, braki w ślusarce, braki i uszkodzenia kitu szklarskiego, osiadanie na zawiasach. W pomieszczeniu porażonym przez strocza łzawego widoczne silne zagrzybienie stolarki drzwiowej. Szczegółowy stan zachowania każdych drzwi nie jest przedmiotem niniejszego opracowania i powinien zostać uzupełniony.

6. STOLARKA OKIENNA (W TYM DRZWI BALKONOWE)

Stan zachowania stolarki okiennej jest zróżnicowany, w lepszej kondycji znajdują się wewnętrzne partie okien, w gorszej - zewnętrzne. W pomieszczeniach porażonych grzybem domowym są elementy stolarki zaatakowane przez grzyba, wymagające wymiany. Charakterystyczne zniszczenia to: silne zabrudzenie, odspajające się powłoki malarskie, nierówności wynikające z obecności kilku powłok malarskich, drobne ubytki drewna, pęknięcia drewna, korozja ślusarki, braki w ślusarce, braki i uszkodzenia kitu szklarskiego, zwichrowane elementy drewniane, drewno wypłukane i zwietrzałe od strony zewnętrznej, częściowo zagrzybione. W pomieszczeniu porażonym przez strocza łzawego widoczne silne zagrzybienie stolarki drzwiowej. Szczegółowy stan zachowania każdego okna nie jest przedmiotem niniejszego opracowania i powinien zostać uzupełniony.

7. BALUSTRADA KLATKI SCHODOWEJ, BOAZERIE, BELKI STROPOWE I POZOSTAŁE ELEMENTY DREWNIANE WE WNĘTRZU BUDYNKU

Elementy drewniane znajdujące się we wnętrzu budynku są w dobrym stanie zachowania. Charakterystyczne zniszczenia to: silne zabrudzenie, miejscowe przetarcia i niewielkie ubytki, pęknięcia wynikające z pracy drewna (dotyczy przede wszystkim elementów konstrukcyjnych), żywica wykraplająca się na powierzchni (dotyczy boazerii), nierówności wykończenia w postaci lakierobejcy, plamy wynikające z zawilgocenia (dotyczy deskowania na strychu). Nieznany jest stan ścian drewnianych i stropów przykrytych deskowaniem.

8. WIĘŻBA DACHOWA

Na zły stan więźby dachowej zwracał uwagę już w 2015 roku Zbigniew Moździerz w opinii konserwatorskiej⁴⁴. Wskazał on na silne zawilgocenie elementów więźby, zagrzybienie i aktywne żerowiska owadów szkodników drewna. Niektóre elementy nie zostały okorowane przez wbudowaniem i widać na nich ślady żerowania kornika. Inne charakterystyczne zniszczenia to: silne zabrudzenie, miejscowe przetarcia i niewielkie ubytki, pęknięcia wynikające z pracy drewna, plamy wynikające z zawilgocenia. Wiele elementów więźby kwalifikuje się jednakże do konserwacji i zachowania w charakterze „świadka”. W celu precyzyjnej oceny stanu zachowania więźby należy wykonać ekspertyzę mykologiczną, w tym badania na obecność owadów szkodników drewna.

9. POSADZKI

Posadzka w pomieszczeniu 1.9 jest w dosyć dobrym stanie zachowania. Charakterystyczne zniszczenia to: silne zabrudzenie, zmatowienie powierzchni płytek, pęknięcia i ubytki płytek,

⁴⁴ 12) Moździerz Z., Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska, Zakopane 2015, s. 9-10.

zwłaszcza w rejonie pieca kuchennego. Stan zachowania posadzki w pomieszczeniu 1.8 nie jest znany i będzie możliwy do oceny po demontażu leżącego na niej parkietu.

VIII. WYTYCZNE KONSERWATORSKIE

1. ZASADNICZA BRYŁA BUDYNKU

- 1.1. Ochronie konserwatorskiej podlega bryła budynku wraz z kształtem dachu, artykulacja elewacji zewnętrznych, wystrój elewacji, złącza ciesielskie, historyczne techniki i technologie oraz wartościowe elementy wnętrza, w tym zachowany historyczny układ wnętrza.

2. WYSTRÓJ ELEWACJI

- 2.1. Należy zachować historyczną artykulację wszystkich elewacji w obrębie zasadniczej bryły budynku.
- 2.2. Konserwacji należy poddać wszystkie detale architektoniczne, których stan techniczny na to pozwoli, a w szczególności:
 - 2.2.1. dekoracyjne wypełniania szczytów w poddaszu motywem słoneczka,
 - 2.2.2. płyciny z dekoracją snycerską,
 - 2.2.3. ozdobne rysie,
 - 2.2.4. ozdobne kołki.
- 2.3. Wyklucza się możliwość stosowania piaskowania oraz sodowania drewna.
- 2.4. Elementy, których stan techniczny nie pozwala na konserwację i zachowanie, należy precyzyjnie zinwentaryzować, wykonując dokumentację fotograficzną i rysunkową, w skali co najmniej 1:5, wraz z wymiarowaniem, w stopniu szczegółowości pozwalającym na wykonanie wiernej rekonstrukcji oraz zrekonstruować metodą snycerską (nie zaleca się stosowania współczesnych technik, w tym cięcia laserowego).
- 2.5. Na podstawie zachowanej ikonografii należy zaprojektować i zrekonstruować wszystkie niezachowane dekoracyjne detale architektoniczne, w szczególności:
 - 2.5.1. płyciny drewniane z dekoracją snycerską,
 - 2.5.2. balustrady balkonów,
 - 2.5.3. pazdury.
- 2.6. W obrębie **elewacji północno - zachodniej** należy:
 - 2.6.1. zaprojektować i zrekonstruować na podstawie ikonografii płyciny drewniane z dekoracją snycerską w obrębie przeszkolonych werand na dwóch kondygnacjach (parter oraz piętro),
 - 2.6.2. zaprojektować i zrekonstruować na podstawie ikonografii płyciny drewniane z dekoracją snycerską w obrębie narożnego wejścia do budynku od strony Placu Niepodległości,

- 2.6.3. zaprojektować i zrekonstruować na podstawie ikonografii schody prowadzące do narożnego wejścia do budynku od strony Placu Niepodległości wraz z barierką drewnianą,
- 2.6.4. w zależności od stanu zachowania: konserwować lub zrekonstruować stolarkę okienną, połączenia ciesielskie nad oknami, ozdobne kołki, zdobione rysie,
- 2.6.5. w przypadku naprawy lub odbudowy szczytu zlokalizowanego nad przeszkloną werandą elewacji północno – zachodniej, zaleca się odtworzenie jego formy zgodnie ze stanem obecnym.
- 2.6.6. Zakonserwować i zachować w istniejącej lokalizacji emaliowaną tabliczkę z numerem konskrypcyjnym 724.
- 2.7. W obrębie **elewacji północno - wschodniej** należy:
 - 2.7.1. zaprojektować i zrekonstruować na podstawie ikonografii balkon wraz z balustradą,
 - 2.7.2. w zależności od stanu zachowania: konserwować lub zrekonstruować stolarkę okienną, zdobione rysie, płyciny z dekoracją snycerską na kondygnacji piętra, dekoracyjne wypełnianie szczytu w poddaszu motywem słoneczka.
- 2.8. W obrębie **elewacji południowo - wschodniej** należy:
 - 2.8.1. utrzymać historyczne wejście do budynku wraz ze dekoracyjnymi, drewnianymi stolarkami okiennymi o łukach koszowych,
 - 2.8.2. zaprojektować i zrekonstruować na podstawie ikonografii balustrady balkonów,
 - 2.8.3. zaprojektować i zrekonstruować na podstawie ikonografii płyciny drewniane z dekoracjami snycerskimi pod oknami pajty,
 - 2.8.4. w zależności od stanu zachowania: konserwować lub zrekonstruować stolarkę okienną, zdobione rysie, dekoracyjne wypełnianie szczytów w poddaszu motywem słoneczka,
 - 2.8.5. rozważyć przesunięcie rury spustowej w miejsce styku okien pajty z tynkowaną elewacją, bądź zastosować rury spustowe ukryte w elewacji,
 - 2.8.6. w oparciu o ikonografię zrekonstruować jednobiegowe schody zewnętrzne; w nawiązaniu do wzorców historycznych, zaleca się wykonanie stopni kamiennych z lokalnych żłóży piaskowca.
- 2.9. W obrębie **elewacji południowo – zachodniej** należy:
 - 2.9.1. w zależności od stanu zachowania: konserwować lub zrekonstruować stolarkę okienną, połączenia ciesielskie nad oknami, ozdobne kołkowanie, zdobione rysie, dekoracyjne wypełnianie szczytu w poddaszu motywem słoneczka,
 - 2.9.2. dopuszcza się rekonstrukcję tarasu/balkonu zewnętrznego nad dachem pulpitowym przybudówki.

3. UKŁAD WNĘTRZ

- 3.1. **Piwnice:** dopuszcza się zmiany w układzie piwnic. Historyczny, ceramiczny strop odcinkowy na belkach stalowych dwuteowych należy poddać pracom

konserwatorskim – w zależności od stanu zachowania dopuszcza się demontaż stropu, celem jego naprawy, wzmocnienia i odbudowy.

- 3.2. **Parter:** zaleca się utrzymanie zasadniczego układu pomieszczeń; dopuszcza się zmiany układu w obszarze dobudówki od strony południowo-zachodniej. W przypadku korekt związanych z dostosowaniem wnętrz do wymogów dostępności i bezpieczeństwa, zmiany należy wprowadzać z uwzględnieniem zachowania wartościowych elementów wyposażenia: stolarki drzwiowej, balustrady schodów i pieców. W przypadku zmian dotyczących lokalizacji otworów drzwiowych zaleca się wykorzystanie historycznej stolarki.
- 3.3. **Piętro:** zaleca się utrzymanie zasadniczego układu pomieszczeń. W przypadku korekt związanych z dostosowaniem wnętrz do wymogów dostępności, bezpieczeństwa i wymogów ekspozycyjnych, zmiany należy wprowadzać z uwzględnieniem zachowania wartościowych elementów wyposażenia: stolarki drzwiowej, pieców i podłóg w historycznych gabinetach zabiegowych. W przypadku ingerencji w historyczny układ wnętrz, należy pamiętać o integralności stropów z więźbą dachową.
- 3.4. **Poddasze:** dopuszcza się zmiany w układzie poddasza. Należy utrzymać zaadaptowany na cele mieszkalne pokój nad werandą elewacji północno – zachodniej.

4. ZASADNICZA KONSTRUKCJA ZRĘBOWA

- 4.1. Wyklucza się możliwość całkowitej rozbiórki zasadniczej konstrukcji budynku.
- 4.2. W celu precyzyjnego ustalenia stanu technicznego głównych elementów konstrukcyjnych należy wykonać okrywkę w tynkach, zarówno na zewnątrz jak i we wnętrzu budynku.
- 4.3. Należy sporządzić ekspertyzę mykologiczną oraz dokonać oceny korozji biologicznej drewna z odniesieniem do poszczególnych elementów budynku.
- 4.4. Zniszczone elementy należy wymienić na analogiczne nowe (tj. podwaliny, trzeciaki, słupy w konstrukcjach werand, belki stropowe).

5. TYNKI, WARSTWY MALARSKIE, SZALUNEK WEWNĘTRZNY

- 5.1. Należy ocenić stan zachowania tynków wapiennych oraz okładzin drewnianych.
- 5.2. W celu precyzyjnego ustalenia stanu technicznego tynków wewnętrznych oraz zewnętrznych, należy sporządzić ekspertyzę mykologiczną oraz dokonać oceny korozji biologicznej tynków.
- 5.3. Zniszczone, zawilgocone oraz porażone tynki należy usunąć.
- 5.4. W przypadku złego stanu zachowania znacznej ilości tynków, należy zachować w charakterze świadka określone fragmenty ścian prezentujących historyczne techniki i technologie.
- 5.5. Zniszczone elementy należy wymienić na analogiczne nowe, tynki należy odtworzyć przy użyciu historycznej technologii (tynki wapienne na trzcinie).
- 5.6. Należy przeprowadzić badania stratygraficzne warstw malarskich wewnątrz oraz na zewnątrz.

- 5.7. Należy usunąć powojenny tynk elewacyjny typu baranek i odtworzyć/uzupełnić historyczny tynk wapienny pokryty farbą mineralną w kolorystyce ustalonej na podstawie badań stratygraficznych.
- 5.8. W obrębie **parteru**:
- 5.8.1. należy odtworzyć historyczny szalunek ścian oraz sufitów z desek świerkowych,
 - 5.8.2. w gabinecie doktora (lokalizację gabinetu należy ustalić podczas badań architektonicznych i stratygraficznych) należy odtworzyć/bądź odrestaurować historyczne tynki „wapienno–gipsowe, szlifowane pokryte białą olejną emalią”,
 - 5.8.3. w dobudówce należy wprowadzić tynki wapienne pokryte białą farbą mineralną.
- 5.9. W obrębie **piętra**:
- 5.9.1. w pokojach piętra oraz w pokoju na poddaszu należy utrzymać/odtworzyć tynki wapienne pokryte białą farbą
 - 5.9.2. w dwóch salach operacyjnych (pomieszczenie 1.8 oraz 1.9), tożsame do gabinetu doktora na parterze, należy odtworzyć/bądź odrestaurować historyczne tynki „wapienno–gipsowe, szlifowane pokryte białą olejną emalią” łącznie z sufitami, w obrębie których zamontowano historyczne oświetlenie sufitowe (należy przeprowadzić badania pod kątem ustalenia lokalizacji przewodów elektrycznych; zaleca się odtworzenie historycznego oświetlenia w obrębie tych pomieszczeń),
 - 5.9.3. w obrębie **piwnic** oraz **nowych pomieszczeń**, zaleca się stosować rozwiązania tożsame do historycznych.
- 5.10. W obrębie wewnątrz częściowo zachowana jest historyczna instalacja elektryczna wraz z peszlami, dzwonkami oraz obrotowymi, natynkowymi, ceramicznymi włącznikami światła – elementy te podlegają ochronie konserwatorskiej, a wszelkie nowe włączniki światła należy zakomponować w nawiązaniu do historycznych.

6. STOLARKI OKIENNE ORAZ DRZWIOWE

- 6.1. Należy dążyć do zachowania historycznej stolarki okiennej i drzwiowej wraz z historycznym przeszkleniem.
- 6.2. Należy sporządzić inwentaryzację pomiarowo – rysunkową oraz dokumentację fotograficzną wszystkich stolarek.
- 6.3. Należy przeprowadzić badania stratygraficzne warstw malarskich, a na ich podstawie zadatować przynależność czasową względem etapów rozbudowy budynku, w oparciu o uzyskane wyniki badań należy określić docelowy kolor stolarki okiennej i drzwiowej.
- 6.4. Należy dokonać przeglądu stolarek pod kątem oceny ich stanu technicznego.
- 6.5. Dla stolarek należy opracować odrębny program prac konserwatorskich, w którym priorytetem będzie zachowanie autentycznych stolarek wraz z historycznymi przeszkleniami oraz okuciami, klamkami, zawiasami, zasuwami, zaczepami prętów

zasuwnic, rozwórek w nadświetlach, a także innymi komponentami historycznych stolarek (drewnie opaski, nadproża, kołkowanie, dekoracyjne psy).

6.6. Zniszczone, nie kwalifikujące się do konserwacji stolarki należy wymienić na analogiczne nowe, odtworzone w oparciu o zachowane wzorce historyczne, z zachowaniem historycznej charakterystyki materiałowej, wymiarów, podziałów, kształtu i przekrojów profili.

6.7. W przypadku zwiększenia przekroju ścian dopuszcza się możliwość poszerzenia skrzynek okiennych, w tym również wprowadzenie dodatkowych pakietów szybowych.

7. STROPY

7.1. Zniszczone stropy należy wymienić na analogiczne nowe.

7.2. Dopuszcza się wprowadzenie wzmocnień stropów przy użyciu współczesnych materiałów i technologii, odpowiednich dla budynków drewnianych.

7.3. Dopuszcza się wprowadzenie w obrębie stropów niezbędnych instalacji.

8. WIĘŻBA ORAZ POKRYCIE DACHOWE

8.1. Należy zachować historyczną konstrukcję więźby dachowej płatwiowej jednostolcowej wraz z ramą na podwalinie (płatwi stopowej).

8.2. Zniszczone elementy konstrukcyjne należy wymienić na analogiczne nowe lub zachować je w formie świadków, wprowadzając nową konstrukcję zastępczą.

8.3. Wszelkie prace w obrębie więźby dachowej powinny mieć na celu zachowanie historycznego kształtu dachu.

8.4. W przypadku ekspozycji części więźby dachowej wszelkie ewentualne membrany oraz folie dedykowane dla wprowadzanego systemu pokrycia dachowego należy zamontować od zewnątrz, tzn. od góry krokwi, tak aby umożliwić ekspozycję więźby.

8.5. Ochronie konserwatorskiej podlegają w szczególności więzary oraz stropy głównego traktu budynku tj. na osi wschód – zachód, zwłaszcza stropy przekrywające gabinety chirurgiczne (pomieszczenia 1.8 oraz 1.9).

8.6. W pomieszczeniach 1.11 i 1.12, mając na uwadze konieczność stworzenia muzealnej przestrzeni ekspozycyjnej, dopuszcza się przebicie stropów w przestrzeniach między belkowych pod warunkiem utrzymania kompletnych czterech pełnych więzarów więźby dachowej (belka więzarsowa, podwalina/płatew stopowa, słup/stolec, płatew kalenicowa, krokwie).

8.7. Z uwagi na najpewniej późniejszą dobudowę facjaty – pomieszczenie 1.15 dopuszcza się w jej obrębie lokalizację przestrzeni komunikacyjnych, w tym szybu windowego, dopuszcza się także wymianę stropu na okoliczność wprowadzenia wszelkich niezbędnych instalacji.

8.8. Należy utrzymać historyczne strome, drewniane jednobiegowe schody prowadzące na strych.

8.9. Należy zachować zaadaptowany na cele mieszkalne pokój nad przeszkoloną werandą elewacji północno – zachodniej.

- 8.10. W obrębie głównej konstrukcji dachowej należy przywrócić historyczne pokrycie dachowe – dachówkę ceramiczną czterozakładową tłoczoną (marsylkę) w kolorze czerwonym angoba, należy dążyć do maksymalnego odtworzenia kształtu dachówki na podstawie zachowanych oryginalnych dachówek z Płaszowskiej Fabryki Dachówek i Cegieł w Krakowie.
- 8.11. Należy przeprowadzić badania architektoniczne pod kątem ustalenia historycznego pokrycia dachowego nad przeszkloną werandą doświetlającą klatkę schodową. Historyczne pokrycie dachowe należy przywrócić.
- 8.12. Zaleca się przemieszanie kilku bardzo zbliżonych do siebie odcieni dachówki w celu uniknięcia efektu nienaturalnie płaskiej, „nowej i syntetycznej” powierzchni dachu.
- 8.13. Należy uwzględnić współczesne możliwości technologiczne tj. śrubowanie i klamrowanie dachówek.
- 8.14. Przed przystąpieniem do prac w obrębie więźby dachowej należy sporządzić inwentaryzację połączeń ciesielskich zastosowanych w konstrukcji, należy przeprowadzić badania architektoniczne pod kątem stwierdzenia występowania systemu ciesielskich znaków montażowych.
- 8.15. W przypadku stwierdzenia złego stanu zachowania substancji w obrębie drewnianych szczytów, dopuszcza się ich odbudowę w tożsamy materiał, proporcjach, detalach oraz stylistyce.
- 8.16. Należy odtworzyć wszystkie *króle/ pazdury* w szczytach zgodnie z zachowaną dokumentacją ikonograficzną.

9. GŁÓWNE SCHODY DREWNANE WRAZ Z BALUSTRADĄ

- 9.1. Należy przeprowadzić badania architektoniczne w obrębie istniejącej klatki schodowej oraz istniejących schodów drewnianych dwubiegowych ze spocznikiem.
- 9.2. Przedmiotem szczególnej troski jest zachowana historyczna balustrada, którą po przeprowadzeniu konserwacji w oparciu o dedykowany program prac konserwatorskich, należy ponownie umieścić w pierwotnej lokalizacji.
- 9.3. W przypadku zmiany konstrukcji schodów, nowo projektowane schody należy dostosować do historycznej balustrady
- 9.4. Z uwagi na konieczność zapewnienia drogi ewakuacji dopuszcza się demontaż istniejących biegów schodów i ich wymianę.
 - 9.4.1. Zaleca się obłożenie schodów tożsamym do historycznego materiału, należy rozważyć możliwość wykorzystania historycznych stopni i podstopnic.
 - 9.4.2. Alternatywnie, z uwagi na nową funkcję muzealną, dopuszcza się wprowadzenie drewnianych stopni, podstopnic oraz spoczników z drewna twardego – dąb lub jesion.
- 9.5. Należy przeprowadzić badania architektoniczne w obrębie pomieszczeń: 0.23; 0.7; 0.8; 0.5; 0.6; 0.4 w celu odczytania historycznej lokalizacji pierwszej klatki schodowej. Zaleca się uczytelnienie tej informacji podczas aranżacji wnętrz.

10. PODŁOGI

- 10.1. Z uwagi na wyeksploatowanie materiału historycznych podłóg, dopuszcza się ich wymianę na analogiczne nowe z dopuszczeniem wprowadzenia drewna twardego (dąb lub jesion) uzasadnionego planowaną funkcją muzealną.
- 10.2. Należy odtworzyć pierwotny układ desek.
- 10.3. Wbrew historycznemu rozwiązaniu wprowadzonemu na okoliczność funkcjonowania w budynku lecznicy i kliniki – linoleum, zabrania się stosowania tego typu materiału w budynkach drewnianych.
- 10.4. W przypadku konieczności wyburzeń ścian działowych lub poszerzenia otworów drzwiowych w obrębie poszczególnych kondygnacji, zaleca się opracowanie stosownego systemu identyfikacji historycznych przestrzeni/ścian poprzez uczytelnienie ich obrysów w nowoprojektowanych podłogach.

11. POSADZKI CERAMICZNE

- 11.1. Należy bezwzględnie utrzymać historyczne posadzki ceramiczne, zlokalizowane w dawnych salach operacyjnych, , w pomieszczeniach 1.8 oraz 1.9.
- 11.2. Należy przeprowadzić badania architektoniczne w obrębie istniejących łazienek pod kątem identyfikacji ich lokalizacji oraz elementów wykończeniowych wnętrz.
- 11.3. Przy wprowadzaniu nowych posadzek ceramicznych w obrębie projektowanych sanitariatów czy węzłów komunikacyjnych zaleca się sięganie do repertuaru form historycznych końca XIX wieku przy jednoczesnym ich uczytelnieniu np. poprzez większy względem oryginalnych format czy uproszczony ornament lub jego brak.

12. HISTORYCZNY SYSTEM GRZEWCZY ORAZ PIECE

- 12.1. Należy utrzymać historyczne kominy wraz z piecami zlokalizowane w korpusie głównym budynku, zwłaszcza dwa kominy zlokalizowane symetrycznie względem siebie, flankujące wejście do pokoju środkowego na parterze (pomieszczenie 0.23) jako istotne świadki rozwoju systemu urządzeń ogniowych na Podhalu.
- 12.2. Zaleca się pozostawanie także historycznego komina wraz z piecami w pomieszczeniu 0.3.
- 12.3. Kominy wychodzące ponad połacie dachowe należy stosownie wzmocnić oraz zabezpieczyć.
- 12.4. Wszystkie piece kaflowe, za wyjątkiem pieców kuchennych, są piecami historycznymi, które należy poddać pracom konserwatorskim i restauratorskim.

13. DZWONKI, CERAMICZNE WŁĄCZNIKI ŚWIATŁA I ZWIĄZANE Z NIMI INSTALACJE,

- 13.1. Dzwonki, ceramiczne włączniki światła i związane z nimi instalacje należy zachować i konserwować jako wartościowe elementy historyczne, świadczące o funkcji pomieszczeń.

14. PRZYBUDÓWKA OD STRONY POŁUDNIOWO – ZACHODNIEJ / NOWO PROJEKTOWANE WEJŚCIE GŁÓWNE

- 14.1. Przybudówka przylegająca do budynku od strony południowo – zachodniej jest elementem historycznym, ale poddawany największym zmianom, w zależności od pełnionej przez budynek głównej funkcji; stan degradacji elementów konstrukcyjnych jest bardzo duży, wartość artystyczna przybudówki jest niska.
- 14.2. Z uwagi na znaczny stopień degradacji materiału dopuszcza się wymianę substancji, w tym mając na uwadze konieczność wprowadzenia nowej funkcji, dopuszcza się wprowadzenie nowych materiałów oraz nowej, współczesnej artykulacji w obrębie elewacji północno – zachodniej oraz południowo – zachodniej.
- 14.3. Elementem najbardziej wartościowym w przybudówce jest zachowane historyczne wejście do budynku, w tym zachowana stolarka drzwiowa, w obrębie elewacji północno – zachodniej oraz klatka schodowa.
 - 14.3.1. W oparciu o ikonografię należy zrekonstruować jednobiegowe schody zewnętrzne do historycznego wejścia do budynku wraz drewnianą barierą o motywach snycerskich.
 - 14.3.2. W nawiązaniu do wzorców historycznych, dopuszcza się wykonanie stopni kamiennych z lokalnych złóż piaskowca.
- 14.4. Należy utrzymać zadany kształt dachu wraz z historycznym pokryciem dachowym (blacha płaska łączona na rąbek stojący) – dach pulpitowy/jednopołaciowy.
- 14.5. Należy odtworzyć i kontynuować historyczne rozwiązania konstrukcyjne i dekoracyjne tj. widoczne w okapie krokwie o dekoracyjnie opracowanych końcówkach osadzone w podpłatwicy/płatwi zakończonej rysiem, wychodzącym przed lico muru. W obrębie nowoprojektowanej elewacji frontowej – tj. w obrębie elewacji południowo – zachodniej, dopuszcza się wprowadzenie współczesnych przeszkleń przy jednoczesnym uwzględnieniu i nawiązaniu do historycznej artykulacji kondygnacji pierwszego piętra/poddasza.
- 14.6. W przypadku zachowania charakterystycznego, wysokiego, praktycznie wolnostojącego komina zaleca się pozostawienie go aż do poziomu posadzki parteru wraz z historycznym piecem kaflowym.
- 14.7. Zaleca się utrzymanie historycznego wyglądu elewacji południowo – wschodniej w obrębie przybudówki jako świadka istotnej zmiany w percepcji budynku – jako próby zakomponowania elewacji frontowej od strony parku miejskiego.
- 14.8. Dopuszcza się budowę nowego wejścia do przybudówki od strony północno - zachodniej, będącego jednocześnie nowym wejściem głównym do budynku – Muzeum.

15. ELEMENTY NOWOPROJEKTOWANE

- 15.1. Wszelkie elementy nowoprojektowane powinny wywodzić się z historycznej kompozycji oraz stylistyki budynku, bądź z nią korespondować.
- 15.2. Żadne wprowadzane rozwiązania techniczne oraz materiałowe nie mogą przyczyniać się niszczenia zabytkowej substancji.

- 15.3. Zgodnie z obowiązującym mpzp „Śródmieście Zachód”, dopuszcza się zawartą w dokumencie planistycznym tzw. „przebudowę konserwatorską” budynku w kierunku południowo – zachodnim w obrębie piwnic jako działanie związane z poprawą układu funkcjonalnego historycznego wnętrza i podniesieniem standardu budynku o zaplecze techniczne, socjalne i sanitarne, etc.
- 15.4. Na podstawie badań geotechnicznych gruntu należy opracować stosowny system izolacji przeciwwilgociowych poziomych oraz pionowych, system odwodnieniowy oraz zintegrowany system odprowadzania wód opadowych.
- 15.5. Dopuszcza się wprowadzanie niezbędnych instalacji tj. elektryczna, wodno-kanalizacyjna, ciepłego ogrzewana, przeciwpożarowa, przeciwwłamaniowa, odgromowa, etc.

16. OTOCZENIE I ZAGOSPODAROWANIE TERENU

- 16.1. Przy projektowaniu nawierzchni zaleca się stosowanie materiałów rodzimych, tj. trawa, kamień granitowy, piaskowiec.
- 16.2. Zaleca się zwrócenie szczególnej uwagi na spójność stylistyczną zagospodarowania terenu (nawierzchnia, lampy, kosze na śmieci, ławki) i ew. małej architektury i nie wprowadzanie form konkurujących z architekturą budynku
- 16.3. Zaleca się wprowadzanie lokalnych, rodzimych gatunków drzew liściastych, krzewów oraz kwiatów.
- 16.4. Zaleca się uczynienie historycznej lokalizacji budynku i jego elewacji frontowej wychodzącej na jedną z najważniejszych ulic Zakopanego przełomu XIX i XX wieku.

IX. ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Celem prac konserwatorskich jest zabezpieczenie substancji zabytkowej oraz spowolnienie procesów naturalnego starzenia materiałów budowlanych, powstrzymanie lub złagodzenie degradacji spowodowanej oddziaływaniem czynników zewnętrznych, przy jednoczesnym przywróceniu walorów użytkowych budynku i dostosowaniu go do potrzeb projektowanego Muzeum Taternictwa i Narciarstwa – filii Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem.

Zakłada się zachowanie bryły budynku i kształtu dachu wraz z wystrojem elewacji oraz historycznym układem wnętrza parteru. Dopuszcza się zmiany układu wnętrza piwnicy, poddasza i strychu, za wyjątkiem cennych historycznie gabinetów zabiegowych na poddaszu oraz pokoju na strychu. W kondygnacji parteru dopuszcza się zmiany w układzie wnętrza dobudówki od strony południowo-zachodniej.

Zakłada się możliwie maksymalne zachowanie substancji zabytkowej i wymianę jedynie tych elementów budynku, których stan techniczny nie pozwala na konserwację i dalsze użytkowanie.

Prace powinny być wykonywane przez firmy i osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje i doświadczenie w pracach w obiektach zabytkowych podobnego typu. Wskazane jest powołanie

nadzoru konserwatorskiego sprawowanego przez osobę posiadającą uprawnienia konserwatorskie (konserwator dzieł sztuki) i doświadczenie w prowadzeniu i nadzorowaniu tego typu prac.

Wszystkie prace należy prowadzić zgodnie z instrukcjami i reżimem technologicznym wynikającym z kart technicznych preparatów, w odpowiednich warunkach atmosferycznych i temperaturowych i przy zabezpieczeniu odpowiednich środków ochrony osobistej. Utylizację preparatów i ich pozostałości prowadzić należy zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa i zaleceniami producentów.

Podane nazwy preparatów konserwatorskich są przykładowymi propozycjami. Dopuszcza się użycie innych preparatów specjalistycznych, przeznaczonych do stosowania w obiektach zabytkowych, o równoważnych parametrach technicznych. Dobór preparatów powinien być prowadzony pod nadzorem konserwatorskim.

Pracom powinno towarzyszyć sporządzenie dokumentacji konserwatorskiej zgodnej ze standardami publikowanymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. W dokumentacji należy oznaczyć w sposób graficzny wszystkie wtórne uzupełnienia elementów budynku.

X. POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

DEZYNSEKCJA I DEZYNFEKCJA BUDYNKU

1. **Przygotowanie budynku.** Przed przystąpieniem do dezynsekcji i dezynfekcji budynku, należy go opróżnić ze wszelkich niepotrzebnych przedmiotów i materiałów, a także usunąć możliwie wszystkie elementy widocznie zagrzybione. Elementy zagrzybione należy poddać natychmiastowej utylizacji.
2. **Sprawdzenie aktywności owadów szkodników drewna.** Przed podjęciem decyzji o dezynsekcji budynku, należy sprawdzić, czy żerowiska owadów szkodników drewna są aktywne.
3. **Fumigacja budynku.** W przypadku stwierdzenia aktywnych żerowisk drewna, należy przeprowadzić fumigację budynku, przy użyciu fosforowodoru. Budynek musi zostać wcześniej odpowiednio uszczelniony. Fumigacja powinna zostać wykonana przez specjalistyczną firmę, specjalizującą się w tego typu pracach.
4. **Alternatywą dla fumigacji** może być aplikacja środka zwalczającego owady zwierającego permytrynę, np. XILIX GEL lub preparatu równoważnego. Dopuszcza się także metodę naświetlania uszkodzonych elementów mikrofalami (jeśli w porażonych elementach drewnianych nie występują elementy metalowe w postaci gwoździ itp.).
5. **Dezynfekcja budynku.** Po przeprowadzeniu fumigacji, a przed usunięciem folii uszczelniających, należy przeprowadzić ozonowanie całego budynku w celu eliminacji zarodników grzybów. Alternatywnie, dopuszcza się także metodę dezynfekcji przy użyciu waporyzowanego nadtlenu wodoru. Dezynfekcja powinna zostać wykonana przez specjalistyczną firmę, specjalizującą się w tego typu pracach.
6. **Usunięcie folii uszczelniających i wywietrzenie budynku.**

ELEWACJE TYNKOWANE

Postępowanie konserwatorskie przy elewacjach i tynkach zewnętrznych zależeć będzie od wyników ekspertyzy mikologicznej i stanu zachowania historycznego tynku. Jeśli wyniki ekspertyzy wskażą na możliwość zachowania oryginalnych ścian wraz z wykończeniem w postaci tynków na trzcinie, należy zachować i konserwować substancję zabytkową w maksymalnie możliwym zakresie. Jeśli z kolei wyniki ekspertyzy wskażą na brak możliwości ratowania zabytkowych warstw wykończeniowych – wówczas należy je odtworzyć w technice analogicznej do oryginału, z zachowaniem fragmentu elewacji wraz z warstwami wykończeniowymi w charakterze „świadka”. Należy odtworzyć historyczną kolorystykę elewacji.

1. **Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, np. przed usunięciem warstw wtórnych, po ich usunięciu, przed i po uzupełnieniu ubytków, w trakcie napraw i po zakończeniu prac.
2. **Ustawienie rusztowań.**
3. **Dezynfekcja.** Dezynfekcję należy przeprowadzić przed rozpoczęciem kolejnych zabiegów technologicznych, aby zarodniki mikroflory nie były przenoszone w trakcie prac z jednych elementów na inne. Dezynfekcji należy poddać wszystkie miejsca porośnięte glonami, grzybami oraz porostami. Do dezynfekcji należy użyć specjalistyczny preparat oparty na czwartorzędowych solach amonowych lub środkach powierzchniowo czynnych usuwający jednocześnie glony, mchy, porosty, grzyby pleśniowe oraz bakterie. Preparat przeznaczony do dezynfekcji musi być bezpieczny dla podłoża. Aplikację preparatu należy wykonać metodą natryskową lub poprzez naniesienie pędzlem, z zachowaniem odpowiednich środków bezpieczeństwa. Przykładowe preparaty nadające się do zabiegu to: Remmers BFA, Preventol RI-80, BPS 7111 lub równoważne. Aplikację preparatu należy poprzedzić próbami na niewielkich powierzchniach. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim.
4. **Badania stratygraficzne** warstw tynków i warstw malarskich na tynkach oraz na elementach drewnianych.
5. **Usunięcie warstw wtórnego** tynku typu „baranek”. Wtórny tynk należy usuwać z dużą ostrożnością, unikając uszkodzeń leżącego pod spodem oryginalnego tynku. Wtórny tynk należy usunąć mechanicznie, ręcznie, przy użyciu szpachelek, przecinaków, młotka.
6. **Ocena stanu zachowania odsłoniętego historycznego tynku.**
7. **Usunięcie fragmentów tynku niezwiązanego z podłożem.** Fragmenty tynku niezwiązane z podłożem należy usunąć mechanicznie. Jeżeli okaże się, że 100% historycznego tynku jest niezwiązana lub słabo związana z podłożem, należy wybrać fragment najlepiej zachowanego tynku do konserwacji jako „świadek”.
8. **Ponowna dezynfekcja** odsłoniętych warstw elewacji (patrz: pkt 2.).
9. **Konsolidacja** warstw malarskich przy użyciu nisko stężonego (1-3%) roztworu żywicy akrylowej na bazie metakrylanu etylu i akrylanu metylu w toluenie np. Paraloid B-72 lub równoważnej.
10. **Wzmocnienie** historycznego tynku na elewacji. Wzmacniane zaprawy należy nasycić do pełnego wysycenia preparatem krzemooorganicznym hydrofilnym opartym na estrach etylowych kwasu krzemowego w stężeniu dopasowanym do stopnia osłabienia materiału, np. KEIM Silex-OH lub REMMERS KSE 100 i 300 lub równoważnym. Wzmocnione obszary należy sezonować w warunkach podwyższonej wilgotności na poziomie ok. 75% w okresie 28 dni i chronić przed ulewnym deszczem, wiatrem, bezpośrednim nasłonecznieniem. Po upływie tego czasu, w razie konieczności zabieg powtórzyć.

11. **Podklejenie** zachowanego tynku/wybranego fragmentu tynku w charakterze „świadka” metodą iniekcji, przy użyciu lekkich mineralnych zapraw iniekcyjnych, np.: LEDAN RI.STAT EXTRA I, LEDAN ITAL B2, PLM-AL lub równoważnych.
12. **Zabezpieczenie krawędzi historycznego tynku** w formie „świadka” opaskami z zastosowaniem wapiennego tynku drobnoziarnistego z dodatkiem włókna szklanego zarabianego 5% roztworem dyspersji akrylowej, np. na bazie żywicy Primal AC 33 lub równoważnej. Zaprawę przeznaczoną na opaski należy podbarwić, tak by jej kolorystyka była dopasowana do tynku historycznego.
13. **Lokalna Impregnacja strukturalna drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol I50 w ksylenie lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.
14. **Lokalne sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna** emulsyjnymi klejami stolarskimi np. HENKEL Ponal Express lub równoważnym. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
15. **Uzupełnienie ubytków płazów, mszenia i trzciny** w technice analogicznej do oryginału. Jeśli analiza mykologiczna wykaże konieczność wymiany budulca ścian elewacji – wówczas należy je odtworzyć w technice analogicznej do oryginału.
16. **Zabezpieczenie** odsłoniętego drewna, mszenia i trzciny środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym.
17. **Badanie** składu i właściwości fizyko-chemicznych historycznego tynku.
18. **Obrzutka** tynkiem dobranym pod kątem składu, uziarnienia i właściwości fizykochemicznych do tynku historycznego na podstawie badań. Zalecany tynk wapienny gruboziarnisty, np. KEIM NHL KP 3 lub równoważny.
19. **Gruntowanie** farbą podkładową o chropowatej powierzchni i dobrych właściwościach wypełniających i kryjących np. KEIM Putzgrunt MT lub preparatem równoważnym.
20. **Założenie tynków** dobranych pod kątem składu, uziarnienia i właściwości fizykochemicznych do tynku historycznego na podstawie badań. Zalecany tynk wapienny KEIM NHL Kalkputz-Grob lub KEIM NHL Kalkputz-Fein, w zależności od uziarnienia tynku historycznego.
21. **Gruntowanie** przed naniesieniem powłok barwnych. Wszystkie powierzchnie należy zagruntować preparatem gruntującym na bazie szkła wodnego potasowego, charakteryzującym się wysoką paroprzepuszczalnością i stabilnością w różnych warunkach atmosferycznych np. KEIM Spezial-Fixativ lub równoważnym.
22. **Wykonanie warstwy malarskiej.**
 - 22.1. Do wykonania pierwszej warstwy należy użyć najwyższej jakości farbę podkładową o bardzo wysokiej paroprzepuszczalności, zabezpieczającą podłoże przed czynnikami atmosferycznymi, z uziarnieniem, żolowo – krzemianową np. KEIM Soldalit Grob (pierwsza warstwa z dodatkiem ok. 10 % Keim Soldalit Fixativ) lub równoważną, w ustalonej kolorystyce wynikającej z badań stratygraficznych.
 - 22.2. Do wykonania warstwy wykończeniowej należy użyć najwyższej jakości farbę o bardzo wysokiej paroprzepuszczalności, żolowo - krzemianową, odporną na działanie UV i czynników atmosferycznych, bez bieli tytanowej, np. KEIM Soldalit-arte lub równoważną, w kolorystyce wynikającej z badań stratygraficznych. Ostateczny dobór odpowiedniej

kolorystyki należy poprzedzić wykonaniem próbnych wymalowań na elewacji budynku.

Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim.

23. **Zabezpieczenie tynków** przed działaniem mikroorganizmów poprzez naniesienie preparatu zabezpieczającego przed rozwojem mikroorganizmów przeznaczonego do tynków, np.: BPS 7111, Remmers BFA lub równoważnego.
24. Zakonserwowany w charakterze „świadka” fragment historycznego tynku można **wyeksponować** pod szkłem, na mocowaniach dystansujących.
25. **Dokumentacja powykonawcza.**

ŚCIANY TYNKOWANE WEWNĘTRZNE

Postępowanie konserwatorskie przy ścianach i tynkach wewnętrznych zależeć będzie od wyników ekspertyzy mikologicznej i stanu zachowania historycznego tynku. Jeśli wyniki ekspertyzy wskażą na możliwość zachowania oryginalnych ścian wraz z wykończeniem w postaci tynków na trzcinie, w pomieszczeniach, w których stan techniczny tynków na to pozwoli, należy je zachować i konserwować substancję zabytkową w maksymalnie możliwym zakresie. Jeśli z kolei wyniki ekspertyzy wskażą na brak możliwości ratowania zabytkowych warstw wykończeniowych – wówczas należy je odtworzyć w technice analogicznej do oryginału, z zachowaniem fragmentów ścian wraz z warstwami wykończeniowymi w charakterze „świadków” przeznaczonych do ekspozycji. W przypadku konieczności wymiany budulca ścian wewnętrznych, dopuszcza się także ich wzniesienie w technologiach współczesnych, odpowiednich do zastosowania w budynku drewnianym. Zaleca się odtworzenie historycznej kolorystyki pomieszczeń.

1. **Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, np. przed oczyszczeniem, po oczyszczeniu, przed i po uzupełnieniu ubytków, w trakcie napraw i po zakończeniu prac.
2. **Badania stratygraficzne** warstw malarskich.
3. **Ocena stanu technicznego tynku w poszczególnych pomieszczeniach.**
4. **Wybór ścian/fragmentów ścian** do zachowania i konserwacji jako „świadków” historycznych technik i technologii.
5. **Dezynfekcja ścian/fragmentów ścian przeznaczonych do zachowania i konserwacji** przy użyciu specjalistycznego preparatu opartego na czwartorzędowych solach amonowych, np. Preventol RI-80 lub równoważnego. Preparat przeznaczony do dezynfekcji musi być bezpieczny dla podłoża, aplikację preparatu należy poprzedzić próbami na niewielkich powierzchniach. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim. Aplikację preparatu należy wykonać metodą natryskową lub poprzez naniesienie pędzlem, z zachowaniem odpowiednich środków bezpieczeństwa.
6. **Podklejenie** odspojień zachowanego tynku/wybranego fragmentu tynku w charakterze „świadka” metodą iniekcji, przy użyciu lekkich mineralnych zapraw iniekcyjnych, np.: LEDAN RI.STAT EXTRA I, LEDAN ITAL B2, PLM-AL lub równoważnych.
7. **Zabezpieczenie krawędzi historycznych tynków** w formie „świadków” opaskami przy użyciu wapiennego tynku droбноziarnistego z dodatkiem włókna szklanego zarabianego 5% roztworem dyspersji akrylowej, np. na bazie żywicy Primal AC 33 lub równoważnej. Zaprawę przeznaczoną na opaski należy podbarwić, tak by jej kolorystyka była dopasowana do tynku historycznego.

8. **Ostrożne usunięcie wtórnych warstw malarskich** z wybranych fragmentów tynku przeznaczonych do zachowania jako „świadki” mechanicznie, przy pomocy skalpeli.
9. **Konsolidacja** historycznych warstw malarskich przy użyciu nisko stężonego (1-3%) roztworu żywicy akrylowej na bazie metakrylanu etylu i akrylanu metylu w toluenie np. Paraloid B-72 lub równoważnej.
10. W przypadku odspojeń historycznych warstw malarskich: **podklejenie** łusek roztworem dyspersji akrylowej, np. na bazie żywicy Primal AC 33 lub równoważnej. Stężenie roztworu (ok. 5%) należy dobrać po przeprowadzeniu prób. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim.
11. **Oczyszczenie** przeznaczonych do zachowania, konserwacji i ekspozycji warstw trzciny, mszenia i szalunku mechanicznie, przy pomocy pędzli, szczoteczek, skalpeli.
12. **Dezynfekcja** przeznaczonych do zachowania, konserwacji i ekspozycji warstw trzciny, mszenia i szalunku przy użyciu specjalistycznego preparatu opartego na czwartorzędowych solach amonowych np. Preventol RI-80 lub preparatu równoważnego. Preparat przeznaczony do dezynfekcji musi być bezpieczny dla podłoża.
13. W razie potrzeby: **lokalna impregnacja strukturalna drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol I50 roztwarzanej w ksylenie lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim.
14. **Usunięcie pozostałych zniszczonych tynków.**
15. W zależności od wyników ekspertyzy mikologicznej: **odtworzenie ścian** w technologii analogicznej do oryginału (ewentualnie, w technologii współczesnej) lub:
16. **Ponowna dezynfekcja** trzciny, mszenia i szalunku (patrz: pkt 4).
17. **Lokalna impregnacja strukturalna drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol I50 roztwarzanej w ksylenie lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.
18. **Lokalne sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna** emulsyjnymi klejami stolarskimi np. HENKEL Ponal Express lub równoważnym. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
19. **Uzupełnienie ubytków szalunku, mszenia i trzciny** w technice analogicznej do oryginału.
20. **Zabezpieczenie** odsłoniętego drewna, mszenia i trzciny środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym.
21. **Badanie** składu i właściwości fizyko-chemicznych historycznego tynku.
22. **Obrzutka** tynkiem dobranym pod kątem składu, uziarnienia i właściwości fizykochemicznych do tynku historycznego na podstawie badań. Zalecany tynk wapienny gruboziarnisty, np. KEIM NHL KP 3 lub równoważny.
23. **Gruntowanie** farbą podkładową o chropowatej powierzchni i dobrych właściwościach wypełniających i kryjących np. KEIM Putzgrund MT lub preparatem równoważnym.
24. **Założenie tynków** dobranych pod kątem składu, uziarnienia i właściwości fizykochemicznych do tynku historycznego na podstawie badań. Zalecany tynk wapienny wapiennym z dodatkiem włókien zbrojących KEIM Universalputz Fein (uziarnienie 0-0,6 mm) lub KEIM Turado 0.3. (uziarnienie od 0-0,3 mm), w zależności od uziarnienia tynku historycznego.

25. **Gruntowanie** przed naniesieniem powłok barwnych. Wszystkie powierzchnie należy zagruntować silikatowym preparatem gruntującym do wnętrza, na bazie kombinacji spoiw hydrozolu i zolu krzemionkowego, np. KEIM Soliprim lub preparatem równoważnym.
26. **Wykonanie warstwy malarskiej.** Dwukrotne malowanie najwyższej jakości farbą żółto-krzemianową do wnętrza np. KEIM Innostar lub równoważną, w kolorystyce wynikającej z badań stratygraficznych. Ostateczny dobór odpowiedniej kolorystyki należy poprzedzić wykonaniem próbnych wymalowań na ścianach pomieszczeń. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim.
27. **W pomieszczeniach** gabinetu doktora na parterze i w dwóch salach operacyjnych na piętrze (pomieszczenia 1.8, 1.9) należy podjąć próbę zidentyfikowania i odsłonięcia białej warstwy malarskiej olejnej opisanej w źródłach oraz wybrać fragment tej warstwy do konserwacji i ekspozycji jako „świadka”.
28. **Ekspozycja historycznych warstw ściany** np. przy użyciu szkła na zdystansowanych mocowaniach, odpowiedniego oświetlenia (przykład: Fot. 65).
29. **Dokumentacja powykonawcza.**

DEKORACJE SNYCERSKIE, RYSIE, „PSY”, KOŁKI I INNE ELEMENTY DREWNIANE ZNAJDUJĄCE SIĘ NA ELEWACJACH BUDYNKU

1. **Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, i po ich zakończeniu.
2. **Sporządzenie inwentaryzacji rysunkowo-pomiarowej** wszystkich typów dekoracji snycerskich, w tym zdobionych rysiów. Zaleca się sporządzenie rysunków inwentaryzacyjnych w skali 1 : 2.
3. **Badania stratygraficzne** warstw malarskich.
4. **Ocena mająca na celu szczegółowe rozróżnienie elementów historycznych i wtórnych.**
5. **Ocena stanu zachowania.** Elementy nadające się do zachowania należy poddać konserwacji, a elementy nie nadające się do zachowania należy odtworzyć na podstawie oryginału metodą snycerską (nie zaleca się cięcia laserowego), precyzyjnie odtwarzając kształt i wymiary detali, w gatunku drewna analogicznym do oryginalnego.
6. **Demontaż elementów,** których demontaż jest możliwy (pozostałe elementy należy konserwować *in situ*).
7. **Wstępne oczyszczenie** z zabrudzeń powierzchniowych przy pomocy pędzli, szmatek, gąbek.
8. **Transport** do pracowni.
9. **Usunięcie powłok malarskich niezwiązanych z podłożem** z elementów polichromowanych przy pomocy metod chemicznych (środek do usuwania przemalowań np. LEVIS Vitaf lub SCANDIA COSMETICS Scansol lub równoważny, wymywanie benzyną lakową).
10. **Czyszczenie na mokro,** przy użyciu szarego mydła i miękkich szczotek nylonowych. Pozostałości mydła należy starannie wymyć wodą. Odczekać do wyschnięcia.
11. **Zabezpieczenie** odsłoniętego drewna środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15- Imprägniergrund IT lub równoważnym.
12. **Impregnacja strukturalna** drewna w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol ISO w ksylenie lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Impregnację należy

przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.

13. **Uzupełnienie drobnych ubytków** drewna w miejscach osłabionych i zagrożonych dalszą degradacją przy użyciu kitu z mączki drzewnej i żywicy epoksydowej lub gotowymi kitami do drewna np. AXSON SC 258 lub ARALDIT SV/HV lub równoważnym. Uzupełnienia należy przeszlifować w celu wyrównania powierzchni.
14. **Uzupełnienie większych ubytków** drewna metodą flekowania lub uzupełnienia całych elementów (dotyczy zwłaszcza elementów wymagających wymiany ze względu na porażenie strobkiem łzawym). Drewno wbudowane musi być zabezpieczone środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym i mieć odpowiednią wilgotność, na poziomie ok. 6-10%.
15. **Sklejenie pęknięć i rozszczepień** drewna. Zaleca się zastosowanie kleju poliuretanowego oraz masę dedykowaną do uzupełnień na łączeniach profili. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
16. Dotyczy fragmentów niepolichromowanych: **impregnacja** bezbarwnym preparatem na bazie związków silikonowych w rozpuszczalniku, zabezpieczającym drewno przed wilgocią, np. Drewnosil impregnat do drewna lub równoważnym. Aplikację preparatu należy poprzedzić próbami, szczególną uwagę należy zwrócić na odpowiednie stężenie preparatu zapewniające brak połysku. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim.
17. Dotyczy fragmentów polichromowanych: jeśli wyniki badań stratygraficznych wskażą na obecność historycznych polichromii, należy odtworzyć je zgodnie z historyczną kolorystyką.
 - 1.1. **Przeszlifowanie** drewna papierami ściernymi.
 - 1.2. **Zagrunтовanie** drewna podkładem składającym się z farby przeznaczonej do malowania (patrz: kolejny punkt) rozcieńczonej poprzez dodanie 15% objętości terpentyny balsamicznej. Podkład pozostawić do wyschnięcia na 2-3 doby.
 - 1.3. **Założenie nowej powłoki malarskiej** na bazie oleju lnianego i naturalnych pigmentów, w kolorze zgodnym z pierwotnie istniejącym, wynikającym z badań stratygraficznych. Nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby na całą powierzchnię przeznaczoną do ponownego malowania. Pozostawić do wyschnięcia na co najmniej dwie doby, a następnie lekko przeszlifować powierzchnię drobnym papierem ściernym, zwiększając jej przyczepność. Nałożyć kolejną warstwę, pozostawić do wyschnięcia na co najmniej 2 doby, a następnie lekko przeszlifować powierzchnię drobnym papierem ściernym. Warstwa końcowa (trzecia): nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby.
18. **Rekonstrukcja** brakujących elementów snycerskich (zdobione płyciny werandy na elewacji północno-zachodniej i pająty na elewacji południowo-wschodniej, zdobione balustrady balkonów) na podstawie ikonografii oraz elementów nie nadających się do zachowania - na podstawie zachowanych pozostałości.
19. **Dokumentacja powykonawcza.**

PODMURÓWKA

1. **Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, i po ich zakończeniu.

2. **Badanie składu i właściwości fizyko-chemicznych spoin oraz kamienia.**
3. **Dezynfekcja.** Dezynfekcję należy przeprowadzić przed rozpoczęciem kolejnych zabiegów technologicznych, aby zarodniki mikroflory nie były przenoszone w trakcie prac z jednych elementów na inne. Dezynfekcji należy poddać wszystkie miejsca porośnięte glonami, grzybami oraz porostami. Do dezynfekcji należy użyć specjalistyczny preparat oparty na czwartorzędowych solach amonowych lub środkach powierzchniowo czynnych usuwający jednocześnie glony, mchy, porosty, grzyby pleśniowe oraz bakterie. Preparat przeznaczony do dezynfekcji musi być bezpieczny dla podłoża. Aplikację preparatu należy wykonać metodą natryskową lub poprzez naniesienie pędzlem, z zachowaniem odpowiednich środków bezpieczeństwa. Przykładowe preparaty nadające się do zabiegu to: REMMERS BFA, Preventol RI-80, BPS 7111, Sikagard 715-W lub równoważne.
4. **Oczyszczenie powierzchni z nawarstwień biologicznych i z zabrudzeń powierzchniowych.** Wybór metody oczyszczania powierzchni piaskowca należy poprzedzić próbami. Dopuszczalne są następujące metody:
 - oczyszczanie laserowe,
 - oczyszczanie przy pomocy parownicy i szczotek nylonowych,
 - oczyszczanie metodą strumieniowo-ścierną półsuchą z mgłą wodną np. w systemie Rotec firmy Remmers lub równoważną, z odpowiednio dobranym ścierniwem typu mączka dolomitowa, kuleczki szklane; dobór ścierniwa i ciśnienia należy wytypować po wykonaniu prób pod nadzorem konserwatorskim.
5. **Ręczne usunięcie wtórnej zaprawy cementowej z powierzchni podmurówki.**
6. **Ocena stanu zachowania kamieni podmurówki.**
7. **Badanie zasolenia kamieni podmurówki.**
8. W razie potrzeby: **odsolenie zasolonych elementów kamiennych.** Zasolone elementy odsolić należy metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska przy kilkukrotnym użyciu kompresów z wody destylowanej i celulozy. Do odsalania można także użyć gotowej mieszanki np. REMMERS Entsalzungskompreesse lub równoważnej.
9. **Ręczne usunięcie zdegradowanych spoin do głębokości 2 cm.**
10. **Dezynfekcja muru środkiem zwalczającym grzyb domowy (*Serpula lacrymans*) w murze,** opartym na czwartorzędowych solach amonowych np. REMMERS Adolit M flüssig lub preparatem równoważnym. Dezynfekcję należy prowadzić poprzez wielokrotne zalewanie przestrzeni po usuniętej zaprawie oraz powierzchni kamieni, we wszystkich dostępnych miejscach, aż do wysycenia. Pozostawić do wyschnięcia.
11. W razie potrzeby: **wzmocnienie strukturalne kamienia** preparatem krzemooorganicznym hydrofilnym opartym na estrach etylowych kwasu krzemowego w stężeniu dopasowanym do stopnia osłabienia materiału, np. KEIM Silex-OH lub REMMERS KSE 100 i 300 lub równoważnym. Wzmocnione obszary należy sezonować w warunkach podwyższonej wilgotności na poziomie ok. 75% w okresie 28 dni i chronić przed ulewnym deszczem, wiatrem, bezpośrednim nasłonecznieniem. Po upływie tego czasu, w razie konieczności zabieg powtórzyć.
12. **Uzupełnienie spoin zaprawą wapienno-cementowo-piaskową** w proporcjach ustalonych na podstawie wyników badań fizyko-chemicznych spoin i kamienia (patrz: punkt 2). Piasek powinien odpowiadać uziarnieniem piaskowi spoin historycznych, dodatek cementu powinien być minimalny, w stopniu koniecznym dla wzmocnienia spoiny. Zaleca się użycie czystego cementu portlandzkiego w klasie CEM I.
13. **Uzupełnienie brakujących lub zniszczonych kamieni podmurówki kamieniem tego samego rodzaju.**

14. W przypadku całkowitej utraty przyczepności zaprawy, dopuszcza się **przemurowanie niestabilnych fragmentów podmurówki**. Wówczas kamienie należy zdezynfekować i oczyścić ze wszystkich stron.
15. **Zabezpieczenie podmurówki** przed działalnością mchów, glonów i porostów poprzez aplikację specjalistycznego preparatu zabezpieczającego opartego na czwartorzędowych solach amonowych lub środkach powierzchniowo czynnych np. BPS 7111, lub preparatu równoważnego.
16. **Dokumentacja powykonawcza.**

STOLARKA DRZWIOWA

Drzwi historyczne należy zachować i poddać konserwacji. W przypadku likwidacji/zmian dot. istniejących otworów drzwiowych, należy podjąć próbę przeniesienia i osadzenia historycznych drzwi w nowo projektowanych otworach drzwiowych lub w miejscach, gdzie zainstalowane są wtórne, współczesne drzwi. Współczesne drzwi należy wymienić na nowe, wykonane na wzór historycznych.

Prace przygotowawcze

1. **Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, i po ich zakończeniu.
2. **Sporządzenie inwentaryzacji rysunkowo-pomiarowej** wszystkich typów drzwi. Zaleca się sporządzenie rysunków inwentaryzacyjnych wymiarów ogólnych drzwi w skali 1 : 10 lub 1 : 20, a szczegółów – w skali 1 : 2.
3. **Badania stratygraficzne** warstw malarskich (należy przebadać także powłoki malarskie na ślusarce).
4. **Ocena mająca na celu szczegółowe rozróżnienie elementów historycznych i wtórnych.**
5. **Ocena stanu technicznego** drzwi. Szczególną uwagę należy zwrócić na poprawność funkcjonowania systemu otwierania i zamykania, stan zachowania drewna, elementów metalowych oraz powłok malarskich, a także zakres odkształceń elementów konstrukcji drewnianej. Uwaga! Elementy porażone przez strocza łzawego (*Serpula lacrymans*) należy bezwzględnie zdemontować i poddać natychmiastowej utylizacji.
6. **Dot. drzwi przeszklonych: oczyszczenie szklenia** przy pomocy mydła niejonowego w wodzie (stężenie 5%) np. preparatu Vulpex lub równoważnego lub płynu do mycia szyb.
7. **Demontaż i zabezpieczenie** szyb.
8. **Demontaż skrzydeł drzwiowych z futryn.**
9. **Wstępne oczyszczenie** z zabrudzeń powierzchniowych przy pomocy pędzli, szmatek, gąbek.
10. **Demontaż ślusarki, zamków, szyldów, klamek.** Elementy historyczne należy zinwentaryzować, opisać, przyporządkować do danych drzwi i poddać konserwacji. Wtórne elementy ślusarki (zamki, szyldy, klamki) należy zinwentaryzować, oznaczyć, wraz z miejscem pochodzenia i przekazać Muzeum. Historyczne zawiasy należy poddać konserwacji i zachować w miejscu ich występowania.
11. Transport do pracowni.

Skrzydła drzwi i futryny wykończone farbą olejną

12. Dot. elementów, na których powłoki malarskie są w dobrym stanie i cechuje je dobra adhezja do podłoża: **przeszlifowanie papierem ściernym, wyrównanie nierówności.**
13. Dot. elementów, na których powłoki malarskie są w złym stanie i odpajają się od podłoża: **usunięcie powłok niezwiązanych z podłożem** mechanicznie, przy pomocy strugów stolarskich, papieru ściernego lub metod chemicznych (środek do usuwania przemałowań np. LEVIS Vitaf lub SCANDIA COSMETICS Scansol lub równoważny, wymywanie benzyną lakową) i mieszanych.
14. **Doczyszczanie powierzchni** po usunięciu wtórnych powłok przy pomocy gąbeczek, gumek, następnie doczyszczanie na mokro, przy użyciu roztworów środków powierzchniowoczących (np. preparatu Vulpex lub równoważnego) o niskim stężeniu do 5%, wymywanych wodą destylowaną.
15. **Przeszlifowanie** drewna papierem ściernym.
16. **Zabezpieczenie odsłoniętego drewna środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów** np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15- Imprägniergrund IT lub równoważnym.
17. **Lokalna Impregnacja strukturalna odsłoniętego drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol 150 w ksylene lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.
18. **Uzupełnienie drobnych ubytków drewna** w miejscach osłabionych i zagrożonych dalszą degradacją przy użyciu kitu z mączki drzewnej i żywicy epoksydowej lub gotowymi kitami do drewna np. AXSON SC 258 lub ARALDIT SV/HV lub równoważnym. Uzupełnienia należy przeszlifować w celu wyrównania powierzchni.
19. **Uzupełnienie większych ubytków drewna** metodą flekowania lub uzupełnienia całych elementów (dotyczy zwłaszcza elementów wymagających wymiany ze względu na porażenie strobakiem). Drewno wbudowane musi być zabezpieczone środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15- Imprägniergrund IT lub równoważnym i mieć odpowiednią wilgotność, na poziomie ok. 6-10%.
20. **Sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna** emulsyjnymi klejami stolarskimi np. HENKEL Ponal Express lub równoważnym. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
21. **Wyrównanie nierówności powierzchni** szpachlówką do drewna na bazie oleju lnianego, przeszlifowanie.
22. Dot. elementów, z których usunięto wcześniejsze powłoki i nowych uzupełnień, miejsc szpachlowanych: odsłonięte drewno i miejsca szpachlowania należy **zagruntować** podkładem składającym się z farby przeznaczonej do malowania (patrz: kolejny punkt) rozcieńczonej poprzez dodanie 15% objętości terpentyny balsamicznej. Podkład pozostawić do wyschnięcia na 2-3 doby.
23. **Założenie nowej powłoki malarskiej** na bazie oleju lnianego i naturalnych pigmentów, w kolorze zgodnym z pierwotnie istniejącym, wynikającym z badań stratygraficznych. Nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby na całą powierzchnię przeznaczoną do ponownego malowania. Pozostawić do wyschnięcia na co najmniej 2 doby, a następnie lekko przeszlifować

powierzchnię drobnym papierem ściernym, zwiększając jej przyczepność. Warstwa końcowa: nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby.

Skrzydła drzwi i futryny wykończone lakierobejcą

1. **Dot. drzwi przeszklonych: oczyszczenie szklenia** przy pomocy mydła niejonowego w wodzie (stężenie 5%) lub w benzynie ekstrakcyjnej (stężenie 1%) np. preparatu Vulpex lub równoważnego i zabezpieczenie szyb na czas prowadzenia prac przy elementach drewnianych/ewentualny demontaż szyb.
2. **Doczyszczanie powierzchni i usunięcie lakierobejcy** przy pomocy rozpuszczalników organicznych, po uprzednim wykonaniu prób.
3. **Przeszlifowanie papierem ściernym, wyrównanie nierówności.**
4. **Zabezpieczenie odsłoniętego drewna środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów** np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym.
5. W razie potrzeby: **lokalna impregnacja strukturalna odsłoniętego drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol I50 w ksylenie lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Próby należy przeprowadzić pod nadzorem konserwatorskim. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.
6. **Uzupełnienie drobnych ubytków drewna** w miejscach osłabionych i zagrożonych dalszą degradacją przy użyciu kitu z mączki drzewnej i żywicy epoksydowej lub gotowymi kitami do drewna np. AXSON SC 258 lub ARALDIT SV/HV lub równoważnym. Uzupełnienia należy przeszlifować w celu wyrównania powierzchni.
7. **Uzupełnienie ewentualnych większych ubytków drewna** metodą flekowania lub uzupełnienia całych elementów (dotyczy zwłaszcza elementów wymagających wymiany ze względu na porażenie stoczkiem ławym). Drewno wbudowane musi być zabezpieczone środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym i mieć odpowiednią wilgotność, na poziomie ok. 6-10%.
8. W razie potrzeby: **Sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna** emulsyjnymi klejami stolarskimi np. HENKEL Ponal Express lub równoważnym. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
9. **Wyrównanie nierówności powierzchni** szpachlówką do drewna w kolorze zbliżonym do otoczenia, przeszlifowanie.
10. **Założenie lakierobejcy** półmatowej w kolorystyce odpowiadającej kolorystyce oryginalnej.

Ślusarka - zawiasy, klamki, szylidy zamków, zasuw

1. **Usunięcie powłok malarskich** przy użyciu środków chemicznych (środek do usuwania przemalowań np. LEVIS Vitaf lub SCANDIA COSMETICS Scansol lub równoważny). Użycie środków chemicznych należy poprzedzić próbami.
2. **Naprawa odkształceń, ewentualne uzupełnienia.**
3. **Oczyszczenie** przy użyciu rozpuszczalników organicznych. Wybór rozpuszczalnika należy poprzedzić próbami.

4. **Usunięcie ewentualnych produktów korozji** metodami mechanicznymi: przy pomocy ścierniwa, wełny stalowej, skalpeli, sztyftów z włókna szklanego.
5. **Elementy żelazne, niemalowane:**
 - 5.1. **Zabezpieczenie metalu.** Po oczyszczeniu metal należy odpylić przy pomocy sprężonego powietrza i odtłuścić benzyną ekstrakcyjną, a następnie bezzwłocznie zabezpieczyć za pomocą inhibitorów korozji np. azotynu sodu.
 - 5.2. **Naniesienie warstwy ochronnej** w postaci żywicy akrylowej na bazie metakrylanu metylu, np. Paraloidu B-44 lub preparatu równoważnego w acetonie. Stężenie roztworu (ok. 10%) należy ustalić w wyniku prób.
 - 5.3. **Założenie końcowej warstwy zabezpieczającej** z wosku mikrokrystalicznego np. Cosmoloid lub preparatu równoważnego, rozpuszczonego do konsystencji kremu (w stosunku 20g na 1 l) w benzynie lakowej.
 - 5.4. **Alternatywnie**, zamiast stosowania 3-stopniowego zabezpieczenia metalu (inhibitor, żywica, wosk) dopuszcza się użycie gotowego wosku z inhibitorem przeznaczonego do antykorozyjnego zabezpieczenia metalu, np. dyspersji wosku ochronnego Conrads lub preparatu równoważnego.
6. **Malowanie zawiasów i elementów pierwotnie malowanych** w kolorze zgodnym z pierwotnie istniejącym, wynikającym z badań stratygraficznych, alkidową farbą antykorozyjną np. HAMMERITE Prosto Na Rdzę lub równoważną. Dopuszcza się także malowanie farbą olejną użytą do malowania drzwi, wówczas wcześniej należy zastosować zabezpieczenie w postaci inhibitora korozji np. azotynu sodu.
7. **Zabezpieczenie wnętrza zawiasów** smarem do łożysk tłoczonych.

Prace końcowe

1. **Rekonstrukcja i uzupełnienie brakujących elementów** ślusarki oraz zastąpienie współczesnych elementów nowymi, wzorowanymi na ślusarce historycznej.
2. **Montaż ślusarki.**
3. **Osadzenie wcześniej zdemontowanych szyb.**
4. **Aplikacja kitu szklarskiego**, np. hybrydowego kitu szklarskiego Monustop Den Braven lub równoważnego.
5. **Transport z pracowni.**
6. **Spasowanie i montaż skrzydeł drzwiowych.**
7. **Dokumentacja wykonawcza.**

STOLARKA OKIENNA (W TYM DRZWI BALKONOWE)

Należy dążyć do zachowania i konserwacji historycznej stolarki okiennej. W przypadku konieczności dostosowania stolarki okiennej do wymogów termicznych i muzealnych, dopuszcza się wymianę zewnętrznych skrzydeł okiennych pod warunkiem precyzyjnego odtworzenia historycznej charakterystyki materiałowej, wymiarów, podziałów, kształtu i przekrojów profili. W nowych oknach dopuszcza się wprowadzenie dodatkowych pakietów szybowych. Zaleca się przeniesienie historycznej ślusarki na nowe skrzydła okienne. Decyzję o wykończeniu okien i ewentualnym odtworzeniu powłok malarskich należy podjąć na podstawie wyników badań stratygraficznych.

1. **Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do

prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, i po ich zakończeniu.

2. **Dezynfekcja** elementów znajdujących się w ekspozycji zewnętrznej przy użyciu środka zwalczającego grzyby, opartego na czwartorzędowych solach amonowych, np. Altax produkt grzybobójczy lub Boramax Spectrum Dekosol lub produkt równoważny.
3. **Sporządzenie inwentaryzacji rysunkowo-pomiarowej** wszystkich typów okien. Zaleca się sporządzenie rysunków inwentaryzacyjnych wymiarów ogólnych drzwi w skali 1 : 10 lub 1 : 20, a szczegółów – w skali 1 : 2.
4. **Badania stratygraficzne** warstw malarskich (należy przebadać także powłoki malarskie na ślusarce).
5. **Ocena mająca na celu szczegółowe rozróżnienie elementów historycznych i wtórnych.**
6. **Ocena stanu technicznego** okien. Szczególną uwagę należy zwrócić na poprawność funkcjonowania systemu otwierania i zamykania, stan zachowania drewna, elementów metalowych oraz powłok malarskich, a także zakres odkształceń elementów konstrukcji drewnianej. Uwaga! Elementy porażone przez strocza łzawego (*Serpula lacrymans*) należy bezwzględnie zdemontować i poddać natychmiastowej utylizacji.
7. **Demontaż okien z ościeży.**
8. **Wstępne oczyszczenie** z zabrudzeń powierzchniowych przy pomocy pędzli, szmatek, gąbek.
9. **Oczyszczenie szklenia** przy pomocy mydła niejonowego w wodzie (stężenie 5%) lub np. preparatu Vulpex lub równoważnego lub płynu do mycia szyb.
10. **Demontaż szyb.**
11. **Demontaż ślusarki** (zawiasów, okuć, zasuwnic, zaczepów prętów zasuwnic, rozwórek w nadświetlach klamek, klamek i in.). Elementy historyczne należy zinwentaryzować, opisać, przyporządkować do danych drzwi i poddać konserwacji. Wtórne elementy ślusarki należy zinwentaryzować, oznaczyć, wraz z miejscem pochodzenia i przekazać Muzeum. Historyczne zawiasy należy poddać konserwacji i zachować w miejscu ich występowania.
12. **Transport do pracowni.**

Elementy drewniane wykończone farbą olejną

1. Dot. elementów, na których powłoki malarskie są w dobrym stanie i cechuje je dobra adhezja do podłoża: **przeszlifowanie papierem ściernym, wyrównanie nierówności.**
2. Dot. elementów, na których powłoki malarskie są w złym stanie i odpajają się od podłoża: **usunięcie powłok niezwiązanych z podłożem** mechanicznie, przy pomocy strugów stolarskich, papieru ściernego lub metod chemicznych (środek do usuwania przemalowań np. LEVIS Vitaf lub SCANDIA COSMETICS Scansol lub równoważny, wymywanie benzyną lakową) i mieszanych.
3. **Doczyszczanie powierzchni** po usunięciu wtórnych powłok przy pomocy gąbeczek, gumek, następnie doczyszczanie na mokro, przy użyciu roztworów środków powierzchniowoczących (np. preparatu Vulpex lub równoważnego) o niskim stężeniu do 5%, wymywanych wodą destylowaną.
4. **Przeszlifowanie** drewna papierem ściernym.
5. **Zabezpieczenie odsłoniętego drewna środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów** np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym.
6. **Lokalna impregnacja strukturalna odsłoniętego drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol 150 w ksylene lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Impregnację

należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.

7. **Uzupełnienie drobnych ubytków drewna** w miejscach osłabionych i zagrożonych dalszą degradacją przy użyciu kitu z mączki drzewnej i żywicy epoksydowej lub gotowymi kitami do drewna np. AXSON SC 258 lub ARALDIT SV/HV lub równoważnym. Uzupełnienia należy przeszlifować w celu wyrównania powierzchni.
8. **Uzupełnienie większych ubytków drewna** metodą flekowania lub uzupełnienia całych elementów (dotyczy zwłaszcza elementów wymagających wymiany ze względu na porażenie strobkiem łzawym). Drewno wbudowane musi być zabezpieczone środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym i mieć odpowiednią wilgotność, na poziomie ok. 6-10%.
9. **Sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna.** Zaleca się zastosowanie kleju poliuretanowego przeznaczonego do wykonywania silnych połączeń klejowych oraz masę dedykowaną do uzupełnień na łączeniach profili. Dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
10. **Wyrównanie nierówności powierzchni** szpachlówką do drewna na bazie oleju lnianego, przeszlifowanie.
11. Dot. elementów, z których usunięto wcześniejsze powłoki i nowych uzupełnień, miejsc szpachlowanych: odsłonięte drewno i miejsca szpachlowanie należy **zagruntować** podkładem składającym się z farby przeznaczonej do malowania (patrz: kolejny punkt) rozcieńczonej poprzez dodanie 15% objętości terpentyny balsamicznej. Podkład pozostawić do wyschnięcia na 2-3 doby.
12. **Założenie nowej powłoki malarskiej** na bazie oleju lnianego i naturalnych pigmentów, w kolorze zgodnym z pierwotnie istniejącym, wynikającym z badań stratygraficznych. Nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby na całą powierzchnię przeznaczoną do ponownego malowania. Pozostawić do wyschnięcia na co najmniej 2 doby, a następnie lekko przeszlifować powierzchnię drobnym papierem ściernym, zwiększając jej przyczepność. Warstwa końcowa: nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby.
13. Dotyczy elementów w ekspozycji zewnętrznej: jeśli wyniki badań stratygraficznych wskażą na występowanie historycznych powłok malarskich i zapadnie decyzja o malowaniu okien od strony elewacji, na elementy w ekspozycji zewnętrznej należy nanieść trzecią warstwę farby.

Elementy drewniane wykończone lakierobejcą

1. **Doczyszczenie powierzchni drewna i usunięcie lakierobejcy** przy pomocy rozpuszczalników organicznych, po uprzednim wykonaniu prób.
2. **Przeszlifowanie papierem ściernym, wyrównanie nierówności.**
3. **Zabezpieczenie drewna środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów** np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym.
4. W razie potrzeby: **lokalna impregnacja strukturalna odsłoniętego drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol I50 w ksylenie lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.

5. **Uzupełnienie drobnych ubytków drewna** w miejscach osłabionych i zagrożonych dalszą degradacją przy użyciu kitu z mączki drzewnej i żywicy epoksydowej lub gotowymi kitami do drewna np. AXSON SC 258 lub ARALDIT SV/HV lub równoważnym. Uzupełnienia należy przeszlifować w celu wyrównania powierzchni.
6. **Uzupełnienie ewentualnych większych ubytków drewna** metodą flekowania lub uzupełnienia całych elementów (dotyczy zwłaszcza elementów wymagających wymiany ze względu na porażenie stoczkiem ławym). Drewno wbudowane musi być zabezpieczone środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym i mieć odpowiednią wilgotność, na poziomie ok. 6-10%.
7. W razie potrzeby: **Sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna**. Zaleca się zastosowanie kleju poliuretanowego przeznaczonego do wykonywania silnych połączeń klejowych oraz masę dedykowaną do uzupełnień na łączeniach profili. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
8. **Wyrównanie nierówności powierzchni** szpachlówką do drewna w kolorze zbliżonym do otoczenia, przeszlifowanie.
9. **Założenie lakierobejcy** półmatowej w kolorystyce odpowiadającej kolorystyce oryginalnej.

Ślusarka - zawiasy, okucia, klamki, zasuw, zasuwnice, zaczepy prętów zasuwnic, rozwórki w nadświetlach

2. **Usunięcie powłok malarskich** przy użyciu środków chemicznych (środek do usuwania przemałowań np. LEVIS Vitaf lub SCANDIA COSMETICS Scansol lub równoważny). Użycie środków chemicznych należy poprzedzić próbami.
3. **Naprawa odkształceń, ewentualne uzupełnienia.**
4. **Oczyszczenie** przy użyciu rozpuszczalników organicznych. Wybór rozpuszczalnika należy poprzedzić próbami.
5. **Usunięcie ewentualnych produktów korozji** metodami mechanicznymi: przy pomocy ścierniwa, wełny stalowej, skalpeli, sztyftów z włókna szklanego.
6. **Elementy żelazne, niemalowane:**
 - 6.1. **Zabezpieczenie metalu.** Po oczyszczeniu metal należy odpylić przy pomocy sprężonego powietrza i odtłuścić benzyną ekstrakcyjną, a następnie bezzwłocznie zabezpieczyć za pomocą inhibitorów korozji np. azotynu sodu.
 - 6.2. **Naniesienie warstwy ochronnej** w postaci żywicy akrylowej na bazie metakrylanu metylu, np. Paraloidu B-44 lub preparatu równoważnego w acetonie. Stężenie roztworu (ok. 10%) należy ustalić w wyniku prób.
 - 6.3. **Założenie końcowej warstwy zabezpieczającej** z wosku mikrokrystalicznego np. Cosmolid lub preparatu równoważnego, rozpuszczonego do konsystencji kremu (w stosunku 20g na 1 l) w benzynie lakowej.
 - 6.4. **Alternatywnie**, zamiast stosowania 3-stopniowego zabezpieczenia metalu (inhibitor, żywica, wosk) dopuszcza się użycie gotowego wosku z inhibitorem przeznaczonego do antykorozyjnego zabezpieczenia metalu, np. dyspersji wosku ochronnego Conrads lub preparatu równoważnego.
7. **Malowanie zawiasów i elementów pierwotnie malowanych** w kolorze zgodnym z pierwotnie istniejącym, wynikającym z badań stratygraficznych, alkidową farbą antykorozyjną np.

HAMMERITE Prosto Na Rdzę lub równoważną. W przypadku ślusarki wewnętrznych skrzydeł okiennych dopuszcza się także malowanie farbą olejną użytą do malowania drzwi, wówczas wcześniej należy zastosować zabezpieczenie w postaci inhibitora korozji np. azotynu sodu.

8. **Zabezpieczenie wewnątrz zawiasów** smarem do łożysk tłoczonych.

Prace końcowe

1. **Rekonstrukcja i uzupełnienie brakujących elementów** ślusarki oraz zastąpienie współczesnych elementów nowymi, wzorowanymi na ślusarce historycznej.
2. **Montaż ślusarki.**
3. **Osadzenie wcześniej zdemontowanych szyb.**
4. **Uzupełnienie brakującego szklenia.**
5. **Aplikacja kitu szklarskiego**, np. hybrydowego kitu szklarskiego Monustop Den Braven lub równoważnego.
6. **Transport z pracowni.**
7. **Spasowanie i montaż okien.**
8. **Dokumentacja powykonawcza.**

BALUSTRADA KLATKI SCHODOWEJ, BOAZERIE, BELKI STROPOWE I POZOSTAŁE ELEMENTY DREWNIANE WE WNĘTRZU BUDYNKU

Prace przygotowawcze

1. **Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, i po ich zakończeniu.
2. **Wstępne oczyszczenie** z zabrudzeń powierzchniowych przy pomocy pędzli, szmatek, gąbek.
3. **Badania stratygraficzne** warstw malarskich.
4. **Ocena mająca na celu szczegółowe rozróżnienie elementów historycznych i wtórnych.**

Elementy wykończone lakierobejcą

10. **Doczyszczanie powierzchni i usunięcie lakierobejcy** przy pomocy rozpuszczalników organicznych, po uprzednim wykonaniu prób.
11. **Przeszlifowanie papierem ściernym, wyrównanie nierówności.**
12. **Zabezpieczenie drewna środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów** np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym.
13. W razie potrzeby: **lokalna impregnacja strukturalna odsłoniętego drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol I50 w ksylene lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.
14. **Uzupełnienie drobnych ubytków drewna** w miejscach osłabionych i zagrożonych dalszą degradacją przy użyciu kitu z mączki drzewnej i żywicy epoksydowej lub gotowymi kitami do

drewna np. AXSON SC 258 lub ARALDIT SV/HV lub równoważnym. Uzupełnienia należy przeszlifować w celu wyrównania powierzchni.

15. **Uzupełnienie ewentualnych większych ubytków drewna** metodą flekowania lub uzupełnienia całych elementów (dotyczy zwłaszcza elementów wymagających wymiany ze względu na porażenie stoczkiem ławym). Drewno wbudowane musi być zabezpieczone środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym i mieć odpowiednią wilgotność, na poziomie ok. 6-10%.
16. W razie potrzeby: **Sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna**. Zaleca się zastosowanie kleju poliuretanowego przeznaczonego do wykonywania silnych połączeń klejowych oraz masę dedykowaną do uzupełnień na łączeniach profili. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
17. **Wyrównanie nierówności powierzchni** szpachlówką do drewna w kolorze zbliżonym do otoczenia, przeszlifowanie.
18. **Założenie lakierobejcy** półmatowej w kolorystyce odpowiadającej kolorystyce oryginalnej.

Elementy malowane wtórnie (ocena na podstawie wyników badań stratygraficznych)

1. **Usunięcie przemalowań** przy użyciu środków chemicznych (środek do usuwania przemalowań np. LEVIS Vitaf lub SCANDIA COSMETICS Scansol lub równoważny). Użycie środków chemicznych należy poprzedzić próbami.
2. Dalsze postępowanie, jak wyżej - Elementy wykończone lakierobejcą, pkt. 3-10.

Elementy malowane historycznie (ocena na podstawie wyników badań stratygraficznych)

1. Dot. elementów, na których powłoki malarskie są w dobrym stanie i cechuje je dobra adhezja do podłoża: **przeszlifowanie papierem ściernym, wyrównanie nierówności**.
2. Dot. elementów, na których powłoki malarskie są w złym stanie i odpajają się od podłoża: **usunięcie powłok niezwiązanych z podłożem** mechanicznie, przy pomocy strugów stolarskich, papieru ściernego lub metod chemicznych (środek do usuwania przemalowań np. LEVIS Vitaf lub SCANDIA COSMETICS Scansol lub równoważny, wymywanie benzyną lakową) i mieszanych.
3. **Doczyszczanie powierzchni** po usunięciu wtórnych powłok przy pomocy gąbeczek, gumek, następnie doczyszczanie na mokro, przy użyciu roztworów środków powierzchniowoczących (np. preparatu Vulpex lub równoważnego) o niskim stężeniu do 5%, wymywanych wodą destylowaną.
4. **Przeszlifowanie** drewna papierem ściernym.
5. **Zabezpieczenie odsłoniętego drewna środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów** np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym.
6. **Lokalna Impregnacja strukturalna odsłoniętego drewna** w miejscach zdegradowanych przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej na bazie polimetakrylanu butylu w octanie etylu np. Hekol 150 w ksylene lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.
7. **Uzupełnienie drobnych ubytków drewna** w miejscach osłabionych i zagrożonych dalszą degradacją przy użyciu kitu z mączki drzewnej i żywicy epoksydowej lub gotowymi kitami do

drewna np. AXSON SC 258 lub ARALDIT SV/HV lub równoważnym. Uzupełnienia należy przeszlifować w celu wyrównania powierzchni.

8. **Uzupełnienie większych ubytków drewna** metodą flekowania lub uzupełnienia całych elementów (dotyczy zwłaszcza elementów wymagających wymiany ze względu na porażenie strobkiem łzawym). Drewno wbudowane musi być zabezpieczone środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub równoważnym i mieć odpowiednią wilgotność, na poziomie ok. 6-10%.
9. **Sklejenie pęknięć i rozszczepień drewna** emulsyjnymi klejami stolarskimi np. HENKEL Ponal Express lub równoważnym. Jeśli zajdzie potrzeba, dopuszcza się wykonanie wzmocnień spoin przez kołkowanie bądź wykonanie wstawek wzmacniających (jaskółczych ogonów, obcych piór itp.).
10. **Wyrównanie nierówności powierzchni** szpachlówką do drewna na bazie oleju lnianego, przeszlifowanie.
11. Dot. elementów, z których usunięto wcześniejsze powłoki i nowych uzupełnień, miejsc szpachlowanych: odsłonięte drewno i miejsca szpachlowanie należy **zagruntować** podkładem składającym się z farby przeznaczonej do malowania (patrz: kolejny punkt) rozcieńczonej poprzez dodanie 15% objętości terpentyny balsamicznej. Podkład pozostawić do wyschnięcia na 2-3 doby.
12. **Założenie nowej powłoki malarskiej** na bazie oleju lnianego i naturalnych pigmentów, w kolorze zgodnym z pierwotnie istniejącym, wynikającym z badań stratygraficznych. Nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby na całą powierzchnię przeznaczoną do ponownego malowania. Pozostawić do wyschnięcia na co najmniej 2 doby, a następnie lekko przeszlifować powierzchnię drobnym papierem ściernym, zwiększając jej przyczepność. Warstwa końcowa: nałożyć cienką i równą warstwę nierozcieńczonej farby.

Prace końcowe

1. **Dokumentacja powykonawcza.**

WIEŻBA DACHOWA

1. **Dokumentacja fotograficzna przed przystąpieniem do prac.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, np. przed oczyszczeniem, po oczyszczeniu, przed i po uzupełnieniu ubytków, w trakcie napraw i po zakończeniu prac.
2. **Dokumentacja pomiarowo-rysunkowa.**
3. **Selekcja elementów kwalifikujących się do konserwacji i wymagających wymiany/usunięcia.**
4. **Oczyszczenie powierzchni drewna** z luźnych zabrudzeń przy pomocy odkurzacza, szczotek, miotełek, pędzli o miękkim włosiu.
5. W przypadku rezygnacji z fumigacji: **dezynsekcja i zabezpieczenie** elementów uszkodzonych przez owady przy użyciu środka zwalczającego owady w drewnie, zawierającego permytrynę, np. XILIX GEL lub preparatu równoważnego. Alternatywnie, dopuszcza się także metodę naświetlania uszkodzonych elementów mikrofalami.
6. **Zabezpieczenie drewna** środkiem zabezpieczającym przed działaniem owadów i grzybów np. Altax Impregnat Gruntujący do Drewna lub Remmers Aqua IG-15-Imprägniergrund IT lub

równoważny. Zabezpieczeniu należy poddać elementy, które nie zostały wcześniej poddane dezynsekcji przy pomocy środka zawierającego permytrynę.

7. **Wzmocnienie strukturalne** osłabionych partii drewna przy użyciu przy użyciu roztworu żywicy syntetycznej np. Hekol ISO w ksylenie lub równoważnej. Stężenie roztworu należy ustalić w wyniku prób. Impregnację należy przeprowadzić, a następnie zaimpregnowane elementy sezonować w warunkach opóźnionego odparowania rozpuszczalnika.
8. **Uzupełnienie** zdegradowanych fragmentów drewna metodą flekowania z zachowaniem zgodności gatunku drewna i kierunku usłojenia. Drewno, z których wykonane zostaną wstawki musi być odpowiednio wysezonowane i zabezpieczone przed działaniem owadów i grzybów.
9. **Sklejenie** pęknięć elementów drewnianych klejem poliuretanowym przeznaczonym do wykonywania silnych połączeń klejowych. W przypadku rozwarstwień lub innych zniszczeń powierzchniowych należy stosować kleje stolarskie oparte na polioctanie winylu. Uzupełnienia należy scalić kolorystycznie z elementem uzupełnianym.
10. **Dokumentacja powykonawcza.**

POSADZKI W POMIESZCZENIACH 1.8, 1.9

Zaleca się zachowanie i konserwację posadzek *in situ*. W przypadku konieczności demontażu stropów nad pomieszczeniami parteru i braku możliwości zabezpieczenia wylewki pod posadzkami, posadzki należy zinwentaryzować, ostrożnie zdemontować ręcznie i przywrócić na nowo wykonane warstwy podłogowe.

Prace przygotowawcze

1. **Dokumentacja fotograficzna przed przystąpieniem do prac.** Wykonanie przez wykonawcę prac wstępnej dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac. Dokumentację fotograficzną i opisową należy prowadzić na bieżąco, w trakcie kolejnych etapów prac, np. przed oczyszczeniem, po oczyszczeniu, przed i po uzupełnieniu ubytków, w trakcie napraw i po zakończeniu prac.
2. **Usunięcie warstw wtórnych** podłogi w pomieszczeniu 1.8, ostrożnie, bez naruszenia leżącej pod spodem posadzki.
3. **Oczyszczenie powierzchni** posadzek przy pomocy szczotek, ciepłej wody i środków powierzchniowo czynnych. W przypadku identyfikacji pozostałości stosowanych dawniej past należy je uprzednio rozmiękczyć za pomocą rozpuszczalników organicznych, przemywając lub w razie potrzeby nakładając okłady z ligniny, a następnie wymyć sprężoną parą wodną. Oczyszczanie z użyciem rozpuszczalników należy poprzedzić próbami w miejscach mało ekspozowanych pod nadzorem konserwatorskim.
4. **Dokumentacja pomiarowo-rysunkowa.**

W przypadku konserwacji *in situ* (WARIANT A):

1. **Rekonstrukcja** brakujących lub uszkodzonych płytek identycznymi, wykonanymi na wzór oryginalnych, w materiale ceramicznym odpowiadającym oryginałowi formą, wzorem, barwą, fakturą i połyskiem. Dopuszcza się delikatną różnicę w fakturze, barwie lub połysku nowych płytek w celu odróżnienia elementów wtórnych od historycznych.
2. **Uzupełnienie brakujących/uszkodzonych fragmentów posadzki nowymi płytkami** na zaprawie wapiennej lub wapienno-trasowej, murarskiej.

W przypadku konieczności demontażu (WARIANT B):

1. **Delikatny, ręczny demontaż płytek.** Należy dążyć do zachowania maksymalnej liczby nieuszkodzonych płytek.
2. **Ręczne oczyszczenie** zdemontowanych płytek z zapraw.
3. **Rekonstrukcja** brakujących lub uszkodzonych płytek identycznymi, wykonanymi na wzór oryginalnych, w materiale ceramicznym odpowiadającym oryginałowi formą, wzorem, barwą, fakturą i połyskiem. Dopuszcza się delikatną różnicę w fakturze, barwie lub połysku nowych płytek w celu odróżnienia elementów wtórnych od historycznych.
4. **Ułożenie** historycznych w ich poprzednim miejscu i uzupełnienie brakujących/uszkodzonych fragmentów posadzki nowymi płytkami na zaprawie wapiennej lub wapienno-trasowej, murarskiej.

Prace końcowe

1. **Delikatne przepolerowanie** całej powierzchni posadzki. Polerowanie należy poprzedzić próbami w miejscach mało eksponowanych pod nadzorem konserwatorskim. W przypadku powstawania uszkodzeń, należy zrezygnować z zabiegu.
2. **Zabezpieczenie hydrofobowe.** Całą powierzchnię posadzki należy zabezpieczyć preparatem silikonowym chroniącym przed wodą, kurzem i zabrudzeniami, przeznaczonym do ceramiki we wnętrzach, np. SARSIL Cegła Premium lub preparatem równoważnym.
3. **Dokumentacja powykonawcza.**

XI. ELEMENTY PROGRAMU PRAC KONSERWATORSKICH WYMAGAJĄCE UZUPEŁNIENIA

W kolejnym etapie prac projektowych niniejszy program prac konserwatorskich należy uzupełnić o następujące opracowania:

- Ekspertyza mykologiczna uwzględniająca wskazanie elementów możliwych do zachowania i wymagających katagorycznej wymiany
- Badania architektoniczne uwzględniające m.in. analizę podłóg w całym budynku i płytek na ścianach w pomieszczeniu 0.5
- Badania stratygraficzne tynków i powłok malarskich na tynkach, stolarnie drzwiowej i okiennej oraz pozostałych elementach drewnianych
- Szczegółowe rozróżnienie elementów pierwotnych i wtórnych
- Szczegółowa inwentaryzacja rysunkowo-pomiarowa stolarki drzwiowej, okiennej i detali snycerskich
- Szczegółowy stan zachowania stolarki drzwiowej wraz ze ślusarką (dla każdych drzwi)
- Szczegółowy stan zachowania stolarki okiennej wraz ze ślusarką (dla każdego okna)
- Szczegółowy stan zachowania więźby dachowej

- Projekt rekonstrukcji niezachowanych detali snycerskich na podstawie zachowanej ikonografii w skali 1:2 (zdjęcia archiwalne, zdjęcia z 2010 roku zawarte w opinii konserwatorskiej autorstwa Zbigniewa Moździerza z 2015 roku⁴⁵)
- Program prac konserwatorskich dla pieców, historycznych dzwonków i włączników światła wraz z instalacjami, tabliczki z numerem konskrypcyjnym 724

⁴⁵ Moździerz Z., Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska, Zakopane 2015.

XII. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

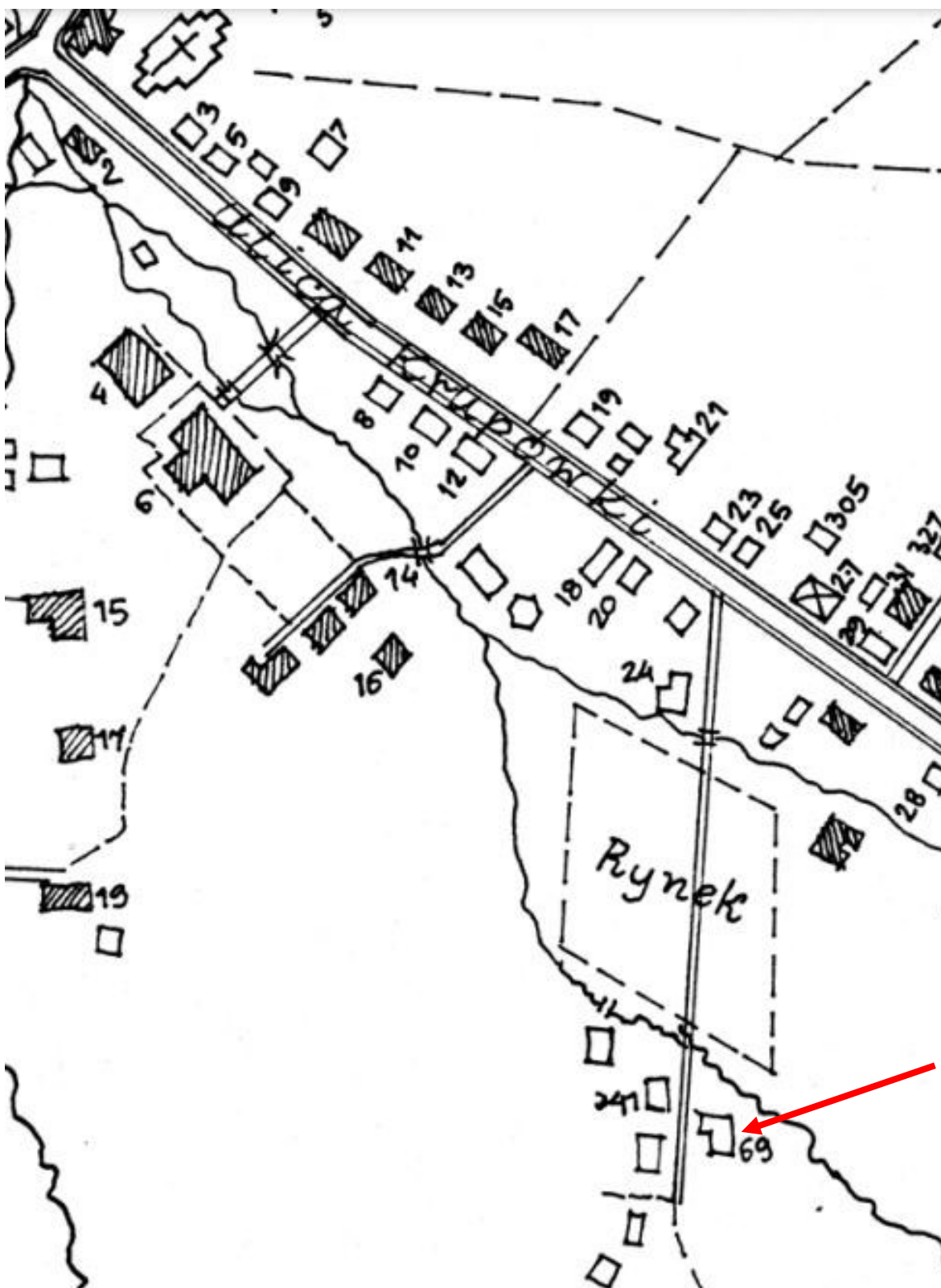
1. IKONOGRAFIA

Fot. 1. Na targu, Zakopane koniec XIX w. Fot. W. E. Radzikowski, Archiwum Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, sygn. V-2747.

Fot. 2. Rynek w Zakopanem, Zakopane 1898. Fot. L. Zwoliński, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/19777/II-50.

Fot. 3. Plan Stacji Klimatycznej w Zakopanem, skala 1:12500, oprac. J. Turek 1897 [w:] Z. Moździerz, R. Marcinek, Rys historyczny rozwoju przestrzennego i architektury obszaru Parku Kulturowego Krupówki w Zakopanym, Zakopane – Kraków 2016, s. 37.

Fot. 4. Plan Stacji Klimatycznej w Zakopanem, oprac. J. Turek 1899, [w:] Janiszewski T., Zakopane Stacja Klimatyczna w Tatrach. Z planem, Kraków – Zakopane 1899.

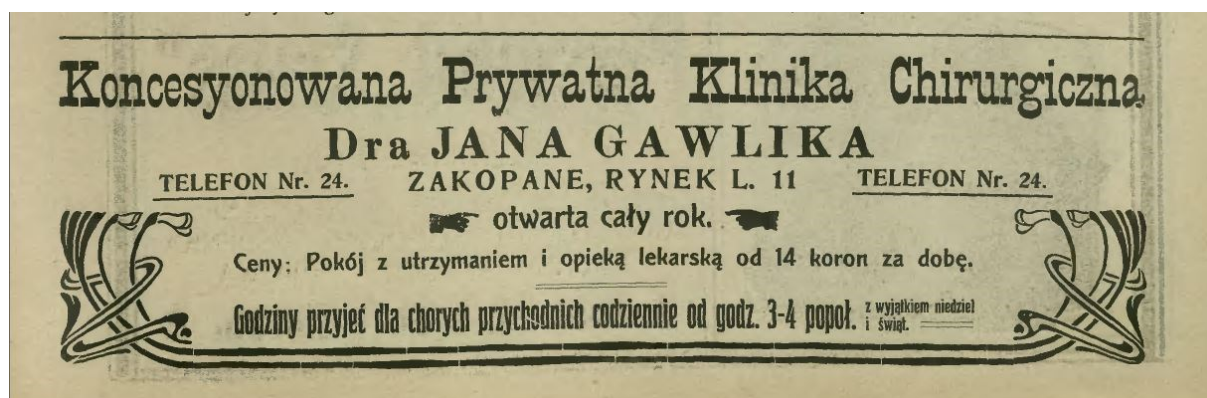
Fot. 5. Reklama piekarni Władysława Dańca, [w:] „Przegląd Zakopiański”, 1905, R. VII, s. 8.

Fot. 6. Reklama lecznicy chirurgicznej dr Jana Gawlika, [w:] „Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego”, 1912, nr 1, s. 11.

Fot. 7. Widok ogólny Zakopanego (fragment), 1909, zbiory Biblioteki Kórnickiej PAN.

Fot. 8. Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego, 1912, nr 1, s. 11.

Fot. 9. Zakopane: czasopismo poświęcone sprawom Zakopanego, 1912, nr 27, s.9.

Fot. 10. Rynek z pomnikiem, po lewej willa doktora Gustawa Nowotnego. Fot. A. Wieczorek 1918, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AFN/16537/XVI/2.

Fot. 11. Pomnik Jagiełły na rynku w Zakopanem. Fot. T. Studnicki 1925, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/779/MT/II/075.

Fot. 12. Msza polowa na rynku w Zakopanem ok. 1926, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/1208a/MT/IV/018.

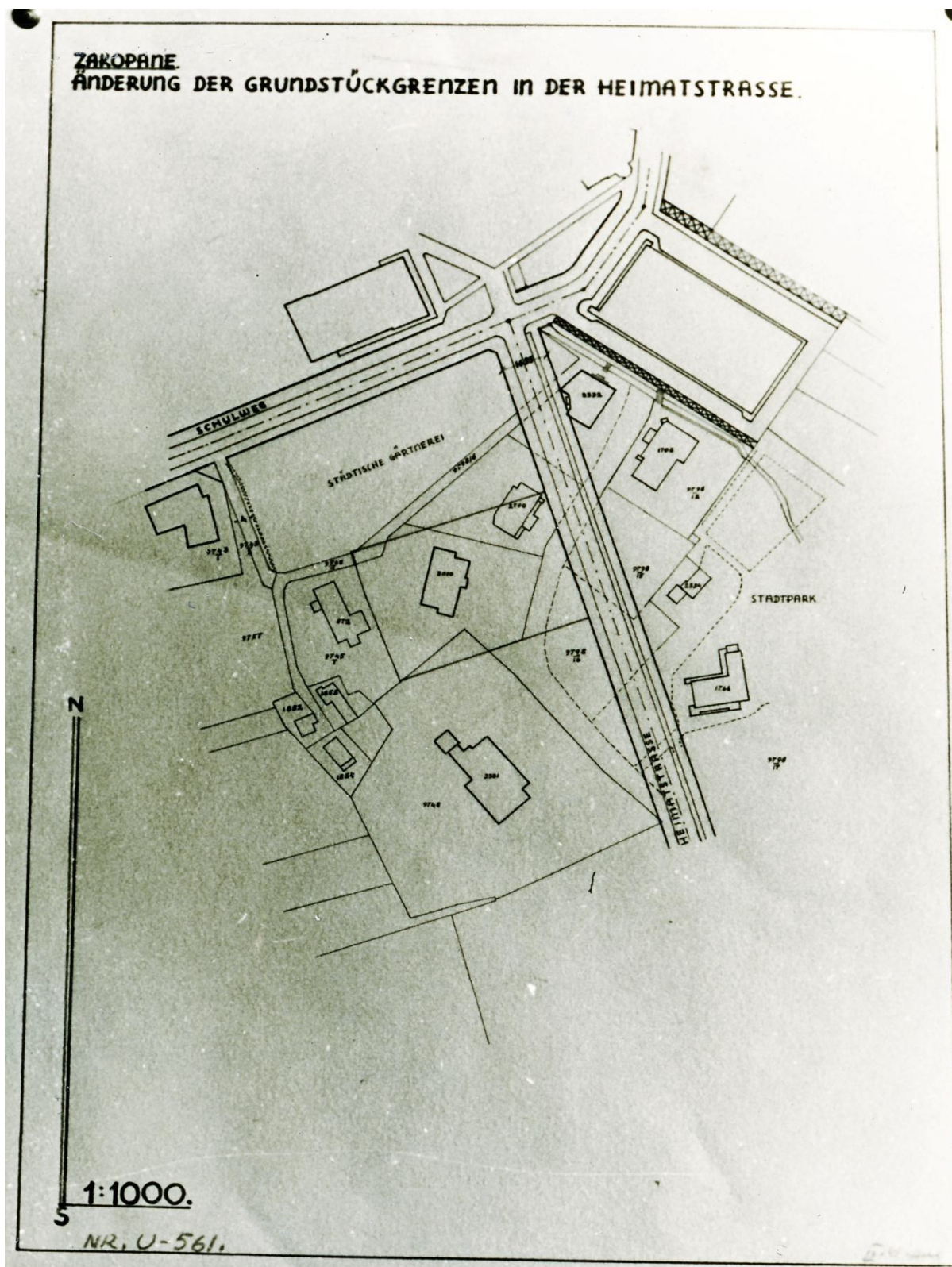
Fot. 13. Zarząd Uzdrowiska w Zakopanem. Fot. H. Schabenbeck 1928, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn.1-C-719.

Fot. 14 .Obchody Święta Niepodległości w Zakopanem 11.11.1929, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-P-3040.

Fot 15. Widok na część zabudowań w okolicach rynku w Zakopanem, ok. 1930, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-U-7982-1

Fot. 17. Zakopane. Änderung der Grundstücksgrenzen in der Heimatstrasse, 1:1000, Zakopane 1941, za: Moździerz Z., Budynek drewniany Zakopane, Plac Niepodległości 6. Opinia konserwatorska, Zakopane 2015, s. 21.

Fot. 18 Rynek w Zakopanem ok. 1893, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego.

Fot. 19 Rynek w Zakopanem po przebudowie. Fot. H. Jost 1943, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/21491/4/III-102.

Fot. 20 Szkoła muzyczna w parku. Fot. Z.Kamykowski ok. 1955, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/10098/III/031.

Fot. 21 Widok na budynek od strony południowo – zachodniej. Fot. B. Tondos 1987, fotografia z tzw. fiszki adresowej nieruchomości przy Placu Niepodległości 6 w Zakopanem, WUOZ w Krakowie.

2. STAN ZACHOWANIA

Fot. 22. Elewacja północno-wschodnia, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 23. Elewacja południowo-wschodnia, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 24. Elewacja południowo-zachodnia i południowo-wschodnia, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 25. Elewacja południowo-zachodnia, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 26. Elewacja północno-zachodnia, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 27. Elewacja północno-zachodnia, Fot. K. Będkowski, 2023

Fot. 28. Widok elewacji północno-wschodniej i północno-zachodniej w 1928r., Fot. H. Schabenbeck 1928, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn.1-C-719.

Fot. 29. Widok elewacji północno-wschodniej i północno-zachodniej w 2023r., Fot. Kamil Będkowski

Fot. 30. Widok elewacji południowo-wschodniej i południowo-zachodniej w 1955r., Fot. Z. Kamykowski, Archiwum Muzeum tatrzańskiego, sygn.. AF/10098/III/031.

Fot. 31. Widok elewacji południowo-wschodniej i południowo-zachodniej w 2023r., Fot. Kamil Będkowski

Fot. 32. Stan tynków zewnętrznych, For. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 33. . Stan tynków zewnętrznych, For. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 34. . Stan podmurówki, For. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 35. . Stan podmurówki, For. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 36. Elewacja północno-wschodnia, przykład zachowanego detalu snycerskiego, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 37. Elewacja południowo-zachodnia, przykład zachowanego detalu snycerskiego, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 368 Przykład zachowanych zdobionych rys, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 39. Przykład zachowanego ozdobnego kołkowania, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 40. Przykład różnego typu okien, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 41. Przykład typu okien, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 42. Drzwi balkonowe prowadzące na werandę, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 43. Drzwi wejściowe, elewacja północno-zachodnia, str. zewn., Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 44. Drzwi wejściowe, elewacja północno-zachodnia, str. wewn., Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 45. Przykład zachowanych drzwi wewnętrznych, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot.46. Pomieszczenie 0.1, stan zachowania tynków wewnętrznych, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot.47. Pomieszczenie 0.20, stan zachowania tynków wewnętrznych i stolarki, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 48. Pomieszczenie 1.1, deskowanie ścian, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 49. Pomieszczenie 1.7, deskowanie sufitu, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 50. Dekoracyjna balustrada schodów, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 51. Pomieszczenie 1.9, malowany sufit wraz z belkami stropowymi, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 52. Pomieszczenie 1.9, Fragment posadzki, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 53. Pomieszczenie 1.9, Fragment posadzki, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 54. Zachowane historyczne klamki drzwi balkonowych, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 55. Zachowany historyczny element ślusarki okiennej, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 56. Zachowane historyczne elementy ślusarki okiennej, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 57. Przykład zachowanego pieca, Fot. Kamil Będkowski, 2023

Fot. 58-60. Przykłady regionalnych zdobień pieców kaflowych, Fot. Anna Łopuska, 2023

Fot. 61. Przykład zachowanych drzwiczek pieca, Fot. Anna Łopuska, 2023

Fot. 62. Przykład zachowanego wraz z instalacją dzwonka , Fot. Anna Łopuska, 2023

Fot. 63. Przykład zachowanego wraz z instalacją ceramicznego włącznika światła , Fot. Anna Łopuska, 2023

4. PRZYKŁADY EKSPOZYCJI „ŚWIADKÓW” WE WNĘTRZACH

Fot. 64-65. Przykłady ekspozycji ścian, wraz pokazaniem ich warstw oraz pieca we wnętrzu muzealnym, Zabytkowa leśniczówka przy ul. Rydzowej w Warszawie, źródło:

<https://www.facebook.com/stolecznykonserwatorzabytkow/posts/pfbid026K2pX4jeXDoima15SbgMeVE9VcxB73H4U2D91uvyxcoQovMsoLmKGRbmwiBXED1Yl>, dostęp: 20.12.2023

Fot. 66. Przykłady ekspozycji zabytkowego pieca we wnętrzu muzealnym, Zabytkowa leśniczówka przy ul. Rydzowej w Warszawie, źródło:

<https://www.facebook.com/stolecznykonserwatorzabytkow/posts/pfbid026K2pX4jeXDoima15SbgMeVE9VcxB73H4U2D91uvyxcQovMsoLmKGRbmwiBXED1YI>, dostęp: 20.12.2023

